NEMZETI

NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA TANÁRI TESTÜLETE.

SZERKESZTI

SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

id. ENTZ GÉZA
1842—1919
egyetemi tanár
ajándéka.

XXIII. ÉVFOLYAM. 1902. IV. FÜZET.

Április.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	Trefort és a nőnevelés. Berta Ilona	113—121
II.	Az ifjuság művészi nevelése. Br. Huszár Ilona	122—133
III.	A nők a tudomány terén. Poznan Jolán	134—139
IV.	A Wlassics-kollegium. Rittóok Emma	140—142
V.	Az aszódi leánynevelő-intézet. Szigethy Karolina	143—148
VI.	**Nőnevelési szemle.** Az ifjúsági egyesületek érdekében. Dr. Wlassics Gyula. — Erzsébet királynő szobra. — A latin nyelv a leánygimnáziumban. — Nevelőnők óraadó tanítónők. — A M. D. E. tanítónői szakosztálya	149—155
VII.	**Irodalom.** Szily Kálmán. A magyar nyelvujítás szótára. Komáromy Lajos. — Dr. Veszely Ödön. Az irásbeli dolgozatok pszichologiája. Komáromy Lajos. — Erődy Ernő. Ezüst hárfa. S. J.	156—160

☞ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit s* ***az iskolákat és egyesületeket,*** *melyek folyóiratunkat járatják, hogy az előfizetési pénzeket* ***egyenesen kiadóhivatalunkba (VI., Andrássy-út 65.)*** *szíveskedjenek küldeni. A közvetve beküldés által az úgy is csekély előfizetési díj jelentékenyen megkevesbedik. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk. A folyóirat régi évfolyamai tetemesen leszállított áron kaphatók a kiadóhivatalban.*

A *„Nemzeti Nőnevelés"* megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) havonként három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a *„Nemzeti Nőnevelés"* címe alatt a VI. ker. állami polg. iskolai tanítónőképző intézetbe (Andrássy-út); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VI. ker., Bulyovszky-utcza 28. sz.) küldendők.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXIII. ÉVFOLYAM. 1902. ÁPRILIS IV. FÜZET.

TREFORT ÉS A NŐNEVELÉS.*

(Első közlemény.)

Emlékezzünk! Az emlékezet életet ád! Ápoljuk gondosan, szívünk, szeretetünk egész melegével, gyöngédségével az emlékeket, a mult időt! A gyermek, az ifjúkor reményeiből, boldog álmaiból szövődik az *emlékezet*, a szívnek ez édes-bús, megszentelt tulajdona! Hadd álmodjék az ifjúkor csodálatos boldog jövőt; reméljen tündérvilágot, higyjen a lehetetlenben, az elérhetetlenben; szeresse a csodásan szépet, a bűvöset, a nagyot; vágyódjék az igazság erkölcsi hatalma, diadala után égő, lelkes szívvel! Ne korlátozzátok! A léleknek e túlzásából, boldog fiatalságából lesz a legtisztább, legnemesebb jövőt alkotó, jövőt hirdető emlékezet, hit, szeretet, ezer újabb remény forrása. A halavány, sárguló lomb nyomán tavaszszal üde zöld rügy fakad. Az időnek vén fáján, mely szünet nélkül hullatja, hullatja leveleit, emlékeit, — új élet, új világ, új remény keletkezik!

Hatalmas, csodás törekvések, erős reménységek korszaka dúsgazdag örökséget, értékes, örökbecsű emlékeket hagy a későbbi nemzedékre, hogy általa minden kebel szent lángra gyuladjon és tudjon bízni, jövőt munkálni, égő vágygyal reményleni!

Nem is olyan régen volt és igaz is volt, szent igaz, hogy ez a nemzet, hogy ennek minden hű gyermeke egy magasztos, nagy eszme, az édes *szabadság* égi szózatának odaadta minden reménységét, hitét, bizodalmát, erejét — megküzdött érte lelke, nagyszerű, csodás, legendás harczban és látszólag megcsalatkozott, kialudt az égi fény és elnyelte a sötétség a reményeket!

* Az «Uránia» Trefort-estélyén tartott felolvasás. *Szerk.*

Mikor aztán évek múlva feltámadtak, mint emlékek, nem mint halvány síri árnyak tértek vissza, hanem elég erősek voltak arra, hogy belőlük új remény fakadjon, egy szebb jövendő biztos záloga! Ez emlékek s a belőlük fakadó remények hatása alatt kezdi a nemzet munkálni az új korszakot, a jövőt! Megostromolják ezek a kunyhó és palota lakóját egyaránt, eljutnak a trón zsámolyához és a koronás főben, szivben hitet, reményt ébresztenek a nemzet jövője iránt, nemes bizodalmat az ősi erényben.

Erről a korszakról szeretnék egyet-mást elmondani. Egy férfiú emlékezetével kapcsolatban, a ki hű gyermeke volt nemzetének és hálás elismerést érdemel tőle; a kinek ereje épen abban áll, hogy az emlékeket a jövő alapjának tekintette és tudott a multra építve dolgozni a jövő nemzedékért. Maga mondja: «A nemzet életrevalóságának és haladásának alig van biztosabb záloga, mint az, ha nagyjait megbecsüli, míg élnek, s emléküket megőrzi és tiszteletben tartja, mikor már meghaltak; de áldásososan hatni meg nem szüntek — és soha nem szünnek meg.»

Trefort Ágoston, volt közoktatásügyi miniszter emlékét ünnepeljük. Kulturmunkásságának politikai jelentőségének méltatása azonban nem az én tisztem, hivatottabbak feladata ez. Nekem, a magyar tanítónőnek csak a végtelen hála adja ajkamra a szót. Én csak azt szeretném elmondani, mit tett ő értünk, *magyar tanítónőkért*, mit tett a *magyar nőért*, hogyan fáradt, dolgozott, küzdött a mi érdekünkben; mert ő abban volt nagy, hogy a jövőbe látott és messze kiható, nagyszabású kulturküzdelmet folytatott a művelt magyar nő jövőjének érdekében is.

Olyan jól esik nekem erről szólani! Lelkemet egész valójában áthatja a tudat, a hit, hogy ez nem volt munkásságának csekély része, hogy a mikor ezen az úton indulunk el, az ő vonzó, érdekes *egyéniségének* megismétléséhez is eljutunk. A magyar nő tartozik neki a legtöbb hálával. De ez irányú munkásságát sem lehet, nem szabad, elszigetelten tekintenünk, a multon épül fel és a jövőt czélozza. Nem választhatom el a *multtól* és lehetetlen, hogy össze ne kössem a *jövővel*, a mi *jelenünkkel*. Ebben rejlik ereje, értéke, ez adja meg színét, becsét, idealizmusát, lényegét. Sőt ha

méltatni, méltányolni akarom, ha igazságos itéletet akarok alkotni róla: vissza kell térnem, vissza kell nyúlnom abba az időbe, korba, melynek szelleme nevelte, gondozta, fejlesztette, irányította szivét, lelkét, edzette akaraterejét, mely a fiatal, törekvő egyéniségre rányomta a maga szellemi bélyegét, a *realizmus talajában gyökerező idealizmust.*

Ez a kor a Széchenyi kora!

Tavasz a nemzet életében a hosszú, dermesztő tél után! Ragyogó, déli napsugár az enyészetre, elmulásra intő egyhangú, komor, vigasztalatlan, örökösnek látszó, örökösnek igérkező félhomály után. Egy szép, hatalmas korszak, a nemzeti erények megnyilatkozásának fényes korszaka. Az önbizalom, önérzet, hit és reménység csodás világa, reaktiója, diadala, feltámadása! Trefort 18 éves korában olvassa a Széchenyi «Hitel»-ét s szívja magába annak a nemzet faji, erkölcsi erejébe vetett törhetetlen hitét. Olvassa a Hitel ajánlásának ragyogó, ideális sorait — az idealizmus napfénye, melege hatja át ezeket? Ki ne ismerné? A nemzet leányainak szólanak. A nőnevelés hymnusza ez, a nő felmagasztalása, a magyar nőnek, mint a nemzeti munka egyik tényezőjének, megbecsülése.

Iktassuk ide újra! Gyönyörködjünk benne. Vessük szivünkbe mint talizmánt, őrizzük meg szent ereklye gyanánt és áldjuk a Gondviselést, hogy e sorok hozzánk, a magyar nőkhöz irattak. A legnagyobb magyar irta. Minden sorában benne lüktet a Széchenyi korának a lelke!

«Fogadjátok hazám érdemes leányai! tiszteletem és szeretetem jeléül ezen kis munkám ajánlását. Vegyétek, bár férfiakhoz illendőbbnek mondják azt sokan, nyájas kegyességgel pártfogástok alá. A Hitelről szólok s a mi belőle foly a becsületről, az adott szó szentségéről, s így előttetek sem lehet a tárgy idegenebb, mint előttünk, mert annyi nemes és szép, a mi az emberiséget felemeli, a ti nemetek műve. Ti viszitek karjaitokon életbe a kisded növendéket, s jó polgárrá nevelitek; a ti nemes tekintetetekből szí a férfi lelki erőt s elszánt bátorságot. S ha léte alkonyodik a haza ügyében, ti fontok koszorút homloka körül. Ti vagytok a polgári

erény s nemzetiség védangyali, mely nélkületek, higyjétek, soha ki nem fejlik, vagy munkása elhervad, mert ti vontok minden körül bájt és életet. Ti emelítek egekbe a port és halhatatlanságra a halandót. Üdvözlet és hála néktek!»

Hála annak is, a ki a magyar nőről így gondolkozott! Bizonyos tekintetben a romantikának ujjászületése, a lovagiasságnak világa ez. A költőknek csaknem minden műve hódolat a nőnek. És ebben a korban éli ifjuságát Trefort is, Eötvös is, ezt a levegőt szívják magukba azok, a kik később gondviselésszerűen a magyar közoktatásügy vezetőivé válnak s a nőnevelés irányát hosszú időre megjelölik. Költővé lesz ekkor az államférfi és országos dologgal foglalkozik a költő. Haladás minden téren! Fennen lobog a hazaszeretet oltárán az áldozat, a magyar nemesség önzetlen adózása. És füstje, lángja felfelé száll, mert tetsző az Úrnak, Hadúrnak, elfogadja azt az igazság, a kiengesztelődés zálogaként. Olyan régen, régen megfeledkezett róla Bendeguznak vére! És az oltár fénye messze elhat a földön is, ország-világ bámulja ragyogását. Nem szennyezi meg egy csepp vér sem, nem durva kényszer, a szívből-lélekből fakadt önkéntes adakozás emelte. És a honszerelem élesztette lánggal együtt száll égnek a szent zsolozsma:

«Hazádnak rendületlenül
Légy hive, oh magyar!»

Ott éleszti a tüzet annyi jeles között Trefort is, Eötvös is. A nemes munka korán érleli őket komoly férfiakká. Trefort 20 éves korában már tisztában van azzal, hogy a köznek fogja szentelni életét. Pesten művészeti egyesületet alapít, melynek messze kiható munkássága, jövője van a nemzet életében. Az ő idealizmusa mindig, egész életén át összhangzásban van a gyakorlati élet követelményeivel, attól el sem választható. Eötvös ugyancsak ebben az évben, 1839-ben adja ki «Karthausi»-ját és ejti bámulatba nemzetét s az egész művelt világot, midőn megtisztult világnézettel hirdeti 26 éves korában:

«Csak az önösnek nincs vigasztalása a földön!»

Az ő idealizmusa mindig az ég felé tör s a földieknek irányt jelöl.

Önkénytelenül is együtt beszélek e két jelesünkről. Bármenyire különböző egyéniségek voltak is, életük történetében sok a rokonvonás. Egymás oldalán, egymás ellen, egymást támogatva harczolnak mint ifjak a Széchenyi korában; együtt élvezik a 48-as törvények mámoros diadalát; együtt hagyják el a hon földjét, mikor e föld meginog, mikor a borzasztó vihar pusztító erejével szembeszállani lehetetlen többé, és együtt térnek vissza, hogy a nemzeti munkát újra kezdjék, hogy a nemzeti eszmét újabb erővel diadalra, győzelemre vezessék!

A szentelt fájdalom! a magyar hazának *kincse*, a hogyan azt Eötvös mélyen érző lélekkel megfejti nekünk «Búcsú»-jában, meggyarapodott, megnőtt, értékesebbé, gazdagabbá lett — a multhoz tartozik már 48 és 49!

«Oh én szeretlek néma bánatodban
Hazám, szeretlek könyeid között,
Égőn szeretlek özvegy fátyolodban,
Nehéz keserved melybe öltözött!
Bájlón mosolygsz, mert bár sorsod kemény,
Él még a sír felett is egy remény!

A sír felett virág fakad, az emlékből remény támad, s a «*szentelt fájdalom*» a maga csodás erejével vigaszt nyujt!

Szegény magyar nemzet! alig-alig meri elhinni, hogy nem ez volt a költő jósolta nagyszerű halál, hogy joga van az élethez, *a jobb korhoz*, a reményekhez! Pedig a «földiekkel játszó égi tünemény» már ott tündöklik az égboltozaton és hirdeti a hajnal érkezését, a világosságot, az életet!

És az életvágy, az életkedv visszatér a reménytelen nemzet fiainak, leányainak lelkébe. Élni akarnak! győzelemre vinni a szent zászlót, melyen most már ismét röpdös, «nem csüggedt a turulmadár!» De hiszen tudjuk a többit. «Elhagyni a szelíd Ég nem kivánt» 1849 után eljött 1867. Klio új korszakot nyitott a magyar nemzet történetében, új lapot kezdett s ennek homlokára arany betükkel véste a király jelmondotát: «Bizalmam az ősi erényben» és a nemzet jelmondatát: «A legelső magyar ember a király»!!

Ebben a két jeligében kezdi meg a munkát a nemzet és fel-

támad a Széchenyi szelleme. Most értik meg azt a maga valóságában, most fogják fel egész nagyságát, erejét! Sohasem jutott a magyar olyan közel Széchenyi lelkéhez, mint mikor ez a lélek elérhetetlen távolságban volt tőle, de gondviselésszerűen őrködött felette.

Anyagi és szellemi téren lázasan dolgozik minden jobb erő; *a magyar nemzeti állam* kiépítéséről, a magyar nemzet életéről van szó!

És csodálatos mindenre van, jut ember, erő, tehetség! Van és jut, mert a *nemzet akarja*, mert a nemzet Geniusza így rendeli.

Ott vannak a fáradhatatlanok között Trefort is, Eötvös is.

A Geniusz különös kegyes intézkedéséből Eötvös József báró lesz a közoktatás vezérévé. A test törékeny, de lelke idealizmusa ifjú erőben ég! A nagy erkölcsi tőkét, melyet egy fényben és árnyban, örömben és bánatban gazdag élet tapasztalataiból gyüjtött, nemzetének ajánlja fel. Mint nagy nevelőt, mint prófétát emlegetjük. Munkássága tényleg ilyen természetű. A távol multban gyökeredzik, onnan táplálkozik és fejlődésében folytonos, mint a hogy folytonosak és örökéletűek az eszmék, melyeknek szolgálatában létrejött.

Különösen ápoló gondjaiba veszi a *népnevelést* és a *nőnevelést*. Ez a kettő a legjobban elhanyagolt. A népet képessé kell tenni arra, hogy a saját kötelességeit és jogait felfogja, megértse és céltudatosan gyakorolja; tanítani, nevelni kell a nép fiait és leányait egyaránt! De honnan vegyék a munkaerőt? a tanítókat, a nevelőket? A népnevelés megteremti a tanítóképzés kérdését és azonnal rátereli a figyelmet a *tanítónők képzésére is*. Nálunk a tanítónőképzést nem az úgynevezett *nőkérdés* hozta létre, egészségesebb viszonyok között fejlődött, a népnevelés természetes járuléka volt. Nem arra gondoltak első sorban, hogy a nőknek munka kell, mert ez nem volt olyan égetően szükséges, hanem arra, hogy a természet törvényeiből folyólag a nép leányait *nők* tanítsák, neveljék, így jön létre 1869-ben az első tanítónőképző!

Eötvös megtalálja a nőt, a kire annak vezetését bizza. Mindnyájan ismerjük: Zirzen Janka az! 26 évi nevelőnő pálya van már

mögötte, mikor az első állami, elemi tanítónőképző élére állítják. Őt is a Széchenyi kora neveli. Magyar minden izében, lángoló honszerelem lelkesíti minden cselekedetében. A gyakorlati érzék magas szárnyalású idealizmussal párosul nála. A műveltség, a tudás után való olthatatlan vágyódás soha sem fogy ki a lelkéből. Nagy és erős a kötelességtudásban és kitartó a munkában. Egyszerű, mint minden nagyszabású egyéniség, esze és szive együtt kormányozzák akaratát. Eötvös úgy érezte, hogy ez a nő meg fogja tudni alkotni a magyar tanítónő ideálját s meg fogja tudni mutatni a többieknek ez ideál felé vezető utat. Nem csalatkozott. A tanítónőképzés ügye fejlődésnek indult.

Százan és százan, ezeren és ezeren dolgozunk azóta igaz jóakarattal, lelkes érzelemmel, hogy az ideális magyar tanítónő alakját megalkossuk, megvalósítsuk! Csak nagy, hatalmas, közös, egységes munka eredménye lehet ez. Sohasem szabad e nemes munkába belefáradni és sohasem szabad elhinni, hogy elértük a czélt. A fejlődés örök törvényénél fogva ez ideál is fejlődik, változik, alakul szakadatlanúl — minden újabb nemzedék gazdagítja, tökéletesíti. Így köti össze ez ideál felé való törekvés a magyar tanítónő jelenét a multtal és a jövővel. Mert nincs, ne is legyen megállapodás! Eötvös eszméinek győzni kell! Ezt kívánta emlékjelül. Neki megadatott, hogy prófétai ihlettel a jövőbe lásson. A Gondviselés ezzel kárpótolta a sok földi szenvedésért és ezzel jutalmazta, a miért a földön az Égnek tetsző életet élt!

Eötvös után Pauler, majd Trefort lesznek közoktatásunk vezetői, Eötvös legjobb barátai, eszméinek letéteményesei. Mindketten méltó utódok. Közülök Trefortnak adatott meg, hogy Eötvös eszméit győzelemre vezesse!

Az ő 16 évi miniszterségе lázas tevékenység, szervezés, tervek alkotása, átalakítása, megvalósítása. A Gondviselés szép, befejezett élettel ajándékozta meg és megadta neki azt a legfőbb jót, hogy élete legvégéig dolgozni tudott, lelkesedni, hinni a szép, jó és igaz diadalában! Ifjú maradt a lelke és ez legszebb dicsérete. Korán megtanulta, hogy a saját egyéni örömét, bánatát, vágyait alárendelje az országos törekvéseknek, a közös czélnak, a haza jólé-

ténak. Korán megértette, hogy a «társaságban született ember nem önmagáé», s az egyes ember munkájának csak mint a nemzeti munka, a nagy egész egy részének van igazi értéke. És ezt soha, soha sem felejtette el! 20 éves korától 70 éves koráig a köznek, a hazának élt!

Hogy csak egy megható példát említsek, 1878-ban elveszti fiát, azon fiak egyikét, a kik hivatva vannak folytatni a munkát, mit az apák megkezdettek, ki a legszebb reményekre jogosított és 1881-ben úgy áldoz szeretett fia emlékének, hogy a számára összegyűjtött lelki, szellemi kincset a nemzet közkincsévé teszi: az ő emlékére adja ki «Emlékbeszédek és tanulmányok» című értékes munkáját.

Maga mondja: «Én sohasem tudtam az embert ketté vágni s határvonalat húzni a magán ember és a közélet embere között, a mi az egyiknek örömet okozott, azt érezte a másik; a mi az egyiknek fájt, fájt a másiknak is.»

Igen, ember tudott lenni a szó legnemesebb értelmében a közpályán is, *ember*, «ki ezer munkája közt, melyet a nagy egész érdekében végzett, észrevette a vele együtt küzdők, munkálkodók szemében a könnyet és szivében az örömet, a bánatot. Ez a titka, ez a magyarázata annak, hogy hűséges, el nem múló ragaszkodást tudott ébreszteni azokban, a kikkel együtt dolgozott. Gönczy Pál, Tanárky Gedeon, Buzogány Áron, kiket eszméinek, terveinek részesévé avatott, a szó igaz értelmében barátai voltak. Még politikai ellenfelei is elismerték nemes, nagy szívét.

Ideálista, mert emberszerető és hazaszerető; *realista*, mert az embert, a hazát tettekkel, munkával szolgálja, irántuk való szeretetét a gyakorlati élet talajában gyökerező nemes munkával fejezi ki,

A nemzetét *vagyonosnak*, *műveltnek* és *egészségesnek* óhajtja látni. Természetesnek tartja, hogy ekkor *magyarrá* is lesz minden izében.

«A germanizmusnak nálunk három nagy tényezője van» — mondja — «a műveltség elégtelensége, a tudomány hiánya, s tőke és pénzszegénységünk». Mennyire igaza van!

A művelt nyugot! Hogy lelkesedik érte, eljárt hozzá tanulni és ismét tanulni, hogy a szerzett kincset hazájának, nemzetének ajánlja fel. Mennyi haszonnal utazik, mindent észrevesz és mindjárt ott van lelkében a gondolat, hogyan lehetne azt itthon értékesíteni, használni.

Érdekes, élvezetes és rendkívül tanulságos dolog időrendben olvasni utazási leirásait, országgyűlési beszédeit, leveleit, tanulmányait — mint domborodik ki bennük egyénisége, mint hajlik mindinkább a reálizmus, a gyakorlati irány felé. Milyen égő vággyal óhajtja, hogy hazája *vagyonossá* legyen, hogy az *ipar* föllendüljön, hogy a társadalomban a munkát, a munkást megbecsüljék. Biztosan hiszi, érzi, látja, hogy az ipar a művészet, a műveltség szülőanyja!

Ő maga a legjobb példával jár elől. A társadalomnak minden egyes munkás tagját észreveszi, méltányolja, buzdítja, értékét megbecsüli. Valóban nagy volt abban, hogy az egyén munkáját bele tudja illeszteni a közös munkába és mégis kiemeli, meglátja. A magyar társadalmat a *munka* szellemében óhajtja reformálni, átalakítani, ujjáteremteni. A társadalom e regenerálásánál egyik főeszköznek a *nőnevelést* tekinti.

«Különösen nagy súlyt fektetek a nők oktatására, — mondja — mert ha *művelt* és *szolíd* nemzedéket akarunk, először nőket kell nevelnünk.» Leányainknak meg kell adni az eszközt, hogy családi és nemzeti kötelességeiket, hivatásukat felfoghassák, művelni, nevelni kell a mi leányainkat!

Budapest. *Berta Ilona.*

(Folytatjuk.)

AZ IFJÚSÁG MŰVÉSZI OKTATÁSA.*

Tisztelt közönség! A mikor Radisics igazgató úr abban a megtisztelő fölszólításban részesített, hogy tartsak előadást az iparművészeti múzeumban, valamely szakmámba vágó tárgyról, az igazat megvallva kissé megijedtem, mert a szóbeli demonstráczió nem az én mesterségem.

De ezzel a hizelgő ajánlattal moralis kötelességet is rótt reám, mert nekünk, a kik ujitási eszmékkel foglalkozunk, nem szabad egy alkalmat sem elmulasztanunk, a mikor azokról beszélhetünk.

Ez adott nekem bátorságot ahhoz, hogy a fölolvasók helyét elfoglaljam és hogy irás- és szóbeli járatlanságom daczára megkisértsem magamat megértetni.

Az alkalom a lehető legelőnyösebb, mert a budapesti társaság szellemi előkelőségéhez szólhatok, a ki fölolvasásom folyama alatt be fogja látni, hogy nem betanult frázisokkal védtem álláspontomat, hanem olyan érvelésekkel, a melyek meggyőződésen alapulnak. Nézeteimet, elveimet e téren *személyes* tapasztalat által szereztem, nem könyvekből olvastam. Még pedig olyan személyes tapasztalat ez, a mely számtalan évet foglalt le életemből, és a melyet részint a magam, részint a munkástársaim szenvedéseiből gyűjtöttem, azért remélem, hogy szavaim az *átélt igazság* meggyőző erejével fognak hatni, és megtalálják az utat a közönség szivéhez.

A tárgy, a melyről beszélni akarok, *művészi nevelésünk*, és az igazság, a melyről önöket meggyőzni szeretném, művészi nevelésünk szükséges *reformja*.

* Szerző előadta az «Iparművészeti Múzeum» felolvasó ülésén. Szerk.

Bizalommal fordulok tehát tisztelt hallgatóimhoz, és ezek közt különösen a hatalom embereihez, a kik alatt nem csak az állam kormány férfiait értem, a kik iskolákat építnek, állásokat, jutalmakat, ösztöndíjakat osztogatnak — szóval a művész élete vagy halála fölött határoznak — hanem értem azokat is, a kik hatalmukban tartják lelkeinket, egyéni szabadságunkat, a kik rendelkeznek sorsunk és személyünk felett, a kik fogva tartják minden szép és jó utáni aspirációnkat, a kik meggátolják, megakasztják, vagy legjobb esetben késleltetik művészi fejlődésünket. Fordulok a szülőkhöz, rokonokhoz, nevelőkhöz és tanítókhoz és mindnyájukat arra kérem, segítsenek nekünk fanatikus harczosoknak, a kik készek vagyunk sikra szállni az ujítási eszmékért.

Az egész művelt nyugaton dolgoznak, küzdenek már régóta idegen bajtársaink, de mi itthon csak alszunk és nem halljuk a távoli csatazajt.

Óriási hullámcsapásként indul az ujítás eszméje Amerika, Anglia, Belgium és Németország felöl. Elemi erővel tör magának utat, mindenfelé hódít, térít, és a hova befészkeli magát, ott áldásos eredményeket mutat föl.

Valjon ezek a hullámok nem vesznek-e el a homokban a míg messze földről mihozzánk elérkeznek? Vagy, ha valamikor elérkeznek, nem hoznak-e csak törmeléket a győztesek szerzeményeiből. Ugy látszik erre várunk! Igaz, hogy jobb várni, mint semmit sem várhatni. De hát szükséges-e, bölcs-e várni a mikor ezreknek az érdeke forog kérdésben?

Miért ne evolválhatnók magunknak az ujítási módozatokat nemzeti művészetünk követelményei szerint. Miért várjuk mindig az idegen csatakiáltást? Vannak nekünk is harczosaink, a kik lelkesen, önfeláldozóan küzdenének. Akadnának majd vezéreink is. Sőt azt hiszem elég erősek vagyunk a győzelemre, csak ébrednünk, mozognunk, cselekednünk kell. Nem arrogálom magamnak, hogy én vagyok az első minálunk, a ki az ujítási eszméket megpengetem. Tudom, hogy voltak a kik jóval előttem fölszólaltak, de mert vagy nem a kellő időben, vagy nem a kellő helyen tették azt, szavuk elhangzott és síri csend következett.

Egy nehányan működnek nagy titokban. Szép lassacskán készülnek a tervek, hogy miképen lehetne megindítni az ujitási mozgalmat. De hát ezek is várnak. Várják kinek és mikor fog sikerülni az a lelkesítő szózat, a mely mozgásba hozza a tömeget és fölrázza letárgiájukból azokat, a kiktől támogatást, segítséget várnak.

Ezt a lelkesítő szózatot kisérlem meg én is a mai napon.

Mielőtt azzal foglalkoznánk, hogy miért kell művészi nevelésünkben alapos ujítás, lássuk szükséges-e egyáltalán művészi nevelés, és miért?

Alapigazság az, hogy a művészet ősrégi életszükséglete az emberiségnek. Hatalmas segédeszköz az életboldogsághoz. Nélkülözhetlen formája az emberi lélek megnyilatkozásának!

A ki ezt az alapigazságot még nem ismerte föl, azt tisztelettel arra utalom, pillantson végig az emberiség történetén, századokon és ezredeken keresztül egészen az ős régi korig és akkor meglátja, hogy a mióta a világ világ, az ember mindig szükségét érezte a *művészi kifejezésformának* és a *műélvezetnek.*

Vésve, faragva, festve örökítette meg harczosainak hőstetteit, halottainak élettörténetét, kőszárkofágokon, sírköveken, pergameneken, papiruszokon, templomok és épületek falain hagyta hátra művészi szükségleteinek bizonyítékait. A primitiv hangszerek daczára, meg tudta találni zeneileg is érzelmeinek művészi kifejezéseit, szép dalokban zengvén el szive fájdalmait és örömeit.

Nem képzelhető, hogy ez a hatalmas lelki szükséglet, a mely hű kisérője volt az emberiségnek az egész világtörténelmen keresztül, hiányozzék a modern emberből, sőt valószinűbb, hogy a kultura által annyira rafinálódott, hogy ma már öntudatos czéljává vált mindenkinek oly művészi kifejezésformát találni, a mely leginkább megfeleljen egyéniségeinek.

A kultura megtette a magáét ebben az irányban is. Az államok építtettek múzeumokat, képtárakat, szinházakat a műélvezők kielégítésére, zene- és festőakadémiákat az alkotó művészek kiképzésére. Sőt a művészet népszerüsítése és a műértelem fejlesztése érdekében iskolai kötelezettséggé tették a művészi oktatást.

Ez igen szép és dicséretes dolog volna, ha az a művészi oktatás az elemi és polgári iskolákban olyan alap volna, a melyre későbbi művésznevelésünket fölöpíthetnők, de hát hogy egy banális hasonlattal éljek, a toronynál kezdték az építést és utoljára hagyták a fundamentumot. Ez sem volna nagy baj a mióta föltalálták az épületek eltolhatását, mert lehetne utólagosan is megerősíteni a bázist, csak hát értelem, egyesült szorgalmas munka és némi kis jóakarat kellene hozzá.

Külföldön már van 5—6 esztendeje, hogy neki fogtak a nagy feladatnak. Rég megindult az ujítási mozgalom és már kevés hija, hogy diadalmaskodjanak az ujítási eszmék. Mindenütt mozognak, mindenütt építnek a fundamentum ujjá alakításán csak mi nem akarunk semmiről sem hallani, semmit sem látni.

Igaz, hogy kulturánk fiatalságához képest eléggé előre haladt művészetünk van és különösen a képzőművészetek terén a magyar kormány nagy áldozatokat hoz, hogy a többi kulturállam művészetének szinvonalára emelje a hazai művészetet.

Gyüjteményeink elhelyezésére építi egyik palotát a másik után, de művészeti viszonyainknak még oda kell fejlődniök hogy ehhez a fényűzéshez és pompához méltó alkotásokkal telhessenek meg a falak.

Grand art! ez a kiadott jelszó, és a grand art alatt, itthon minálunk nagy — oriási vásznakat értenek. Művészeink festenek is nagy — óriási képeket és igyekeznek eleget tenni a nagy kivánalmaknak, de műveik nem ütik a mértéket, és nem a pompás épület fényüző falai közé valók. Mert ösztönszerüleg megérzi mindenki, hogy mégsem a mű terjedelméből, hanem a minőségétől függ értéke.

Grand art nélkül valóban nem létezik nagy nemzeti művészet, azért első sorban arról kell gondoskodnunk, hogy *legyenek* olyan művészeink, a kik nagy tudásuknál fogva képesek megteremteni a hazai *grand art*-t.

A magyar állam megteszi a magáét ebben az irányban is. Haza hivja külföldről az ott hiressé vált művészeinket, a mi mindenesetre gáránczia nekünk, hogy tényleg hivatva vannak, vezetni.

irányitani, mert bizony külföldön nem oly könnyű érdemeket szerezni. Ott már nem csak a tömegből kell kiválni, hanem a kiválók közül is, hogy egyátalán figyelemre méltassák az embert.

A hazajött művészeket itthon megbecsülik, fényes állásokat kreálnak nekik, rájok bizzák műintézeteink vezetését és a művészifiatalság nevelését. Rendelkezésükre bocsátanak szép műtermeket, nagy megbizásokkal látják el őket, és a megbizásokat generozuson megfizetik.

Ha mind ezen előnyök mellett a művész mégis elégedetlen, mégis panaszol, mégis vágyik el innen, ha nem tudja megszokni a külföldi után a honi talajt a honi levegőt nem kell őt azért rosz hazafinak gondolni és háládatlannak tartani, mert ha bőven kárpótolják is őt a hazaplántálás veszélyeiért, nem tudják megadni neki főéltető elemét, azt a környezetet, a mely szükséges művészetének és ez által életének, a mely két dolog az igazi művésznél annyira egygyé forrt, hogy egyik a másik nélkül nem elképzelhető. Fő életszükséglete épen az a talaj épen az a *levegő* volt, a melyet elhagyott és a mit itthon nem tudnak neki megadni.

Az a műértelemmel — műizléssel — teljes levegő, a melyben jól esik lélekzeni! Az a delejes áramlat, a mely a közönség nagy meleg rokonszenvéből árad felé és a mely közli a művészszel, hogy intenczióit megértették, tudását méltányolják, munkáját és egyéniségét nagyrabecsülik és őt magát szeretik!

Ez az a talaj, a melyben nőni, gyarapodni tud a művész is, a melyet ha elvonnak tőle nem tudják pótolni semmivel.

Az a művész, a ki megalkuszik az állapotokkal, kimondta maga fölött az itéletet. Fog látszólag gyarapodni, fog sok képet festeni, kiállítani, eladni, meggazdagodni — jóllétben élni — de a lelke üres marad, elveszíti inspirácziójat, lelkesedését, és nem fog soha többé olyan művet alkotni a mely a *grand art* nevet megérdemelje.

Ebből az okból kifolyólag mestereink, mihelyst szerit tehetik, szedik is a sátorfát és mennek ki Olaszországba, Páris és Londonba, hogy teleszívják tüdejüket friss éltető művészi levegővel! Ez *addig* jó nekik, a míg tart bennük, de minthogy lépten

nyomon nem szerezhetik meg magoknak, mert vagy idejök vagy pénzük nincs hozzá, megint csak ellankadnak, elveszítik bátorságukat és alkotási képességüket.

Ismétlem. Ha tehát azt várjuk művészeinktől, hogy megalkossák az eredeti nagy magyar nemzeti művészetet, legelső sorban teremtsünk nekik művészi *átmoszférát*, művészi *környezetet*, hogy mindenekelőtt *megszeressék* az itthon ülést, és örömük teljen benne.

A művészi környezet megteremtéséhez egy nehány faktorra van szükségünk.

Az intelligens, értelmes jó pajtásra, a ki eljár műtermünkbe, érdeklődéssel kiséri munkánkat; a jóakaró kollegára, a kivel megbeszélhetjük a szakmánkba vágó kérdéseket és a ki esetleg figyelmeztet hibáinkra; a ki szolidaritást tart velünk a mikor elvi kérdések merülnek föl, kisegít a bajból, ha esetleg bajba keveredünk, t. i. a mi munkánkat illeti. Szükségünk van a munkaadó műveltségére, hogy ne kívánjon tőlünk lélekölő munkát és ne kívánja lehetetlen föladatok megoldását. Szükségünk van továbbá műpártoló, műélvező közönségre, a mely megértsen, elismerjen bennünket és végül értelmes műkritikusokra, a kik irói tehetségük szuggeráló képességénél fogva, megteremthetik vagy agyon üthetik a művész hirnevét.

Ezeknek a faktoroknak az általános egyöntetű művészi műveltsége alkotná meg azt a művészi légkört, a melyre nekünk szükségünk volna!

Azért tartom én oly lényegesnek az általános művészi nevelést, hogy a művészi érdekeknek ezen főelőmozdítói már az *a b c*-től megértsék egymást és ne legyen köztük oly szörnyű sok félreértés, ne válassza el őket oly áthidalhatlan távolság idővel, a mikor emberekké válnak. Hanem egymást megértve, egymás *mellett* haladjanak, egymást támogassák, lelkesítsék és pártolják és így egyesült erővel szolgálják a művészet szent ügyét. Világos, ugyebár hogy czélszerű művészi oktatással érhetjük el ezt az eredményt, még pedig a gyermekszobában és elemi iskolában elkezdett oktatással, hogy mihelyst a gyermek eszmélni tud, már eszté-

tikailag eszméljen. Zsenge lelkének az első vágya, megfigyelésének az első tárgya a *szép* legyen.

Küszöböljük ki e czélból a csúf, izléstelen képeskönyveket és szokjuk le az oly forma gondolkodást, ha valami csúf képtől vagy tárgytól akarunk szabadulni, «ejh majd jó lesz a gyermekszobába». Soha sem olyan fogékony az emberi elme benyomások iránt mint épen gyermekkorában, mit az is bizonyít, hogy többnyire élénkebben visszaemlékszik egyes gyermekkori jelenetre, mint későbbi életének eseményeire. Egy-egy visszaemlékezés gyötörheti az embert egész életén keresztül és annak kellemes vagy félelmetes, szép vagy csúf hatását évtizedek mulva is épen úgy érezi, mint akkor, a mikor először megpillantotta.

Én például visszaemlékszem valami régi családi arczképekre, a melyek falusi lakásunk ebédlőjének falán függtek és még most is érzem azt a kellemetlen hátborzongást a mit akkor éreztem, a mikor mint 4—5 éves kis baba először jöttem szemlélő érintkezésbe velök. Csunyák és hadviseltek voltak, mert 48-ban összevissza hasgatták őket. Az egyiknek a szeme volt kiszurva, a másiknak az orra helyén volt egy lyuk, a harmadiknak testéből hiányzott egy darab. Az volt első művészi impressióm és élénkebben megmaradt, mint minden rákövetkező — pedig il n'y en avaint pas mal.

Épen így megérezi a gyermek a szépet is. Ismertem egy bájos kis szőke babát, a ki minden nap lefekvéskor oda állt egy szép angyalt ábrázoló kép elé és hosszasan elnézegette azt. Sokszor pedig, a míg dadája rakosgatott a hálószobában, vagy vetette ágyacskáját, odahuzott egy széket, fölmászott és megsimogatta a szép angyalt. A gyermekben korán megnyilatkozik a fenebb említett *alapigazság* és a gyermek ösztönszerűleg esztétikailag érez. Ezt a képességet lehet fejleszteni és nemesíteni és ez által a gyermek lelkének erkölcsi értékét emelni.

Az idő rövidsége miatt csak vázlatszerűen mondhatom el nézeteimet a gyermek művészi oktatásáról. Hogy azonban megértessem tisztelt hallgatóimmal, hogy miért volna égető szükség művészi nevelésünket teljesen átalakítani, szükséges, hogy össze

hasonlítsam a létező tanítási módszert azzal, a melyet jó volna a régi helyett behozni. A *létező* módszer illusztrálására elmondom röviden, micsoda princzipiumok alapján tanítanak iskoláinkban, az *új* módszer megismertetésére pedig nem tehetek okosabbat, minthogy Liberty Tadd könyvéből egyet-mást szóról-szóra czitáljak.

1899-ben jelent meg egyidejűleg Amerikában és Angliában egy könyv művészi oktatásról következő czímen: New methods in education. Art real manuel training stb. stb.

A genialis tanmódszer irója J. Liberty Tadd a philadelphiai iparművészeti iskola igazgatója.

Sok évi tapasztalatnak és kisérletezésének eredménye az a könyv, és a rajztanításnak teljes átalakítását képviseli. A rajztanítás pedig kezdete lévén a művészi nevelésnek, tehát egyszersmind ennek is alapos megváltozását jelenti.

Minthogy alapelvei és nézetei a mi viszonyainkhoz is épen úgy találnak, mint akár az amerikai, angol vagy német viszonyokhoz, tehát bevezetéséből czitálom a következőket:

«Könyvemmel tiltakozni akarok a fönnálló nevelési módszer ellen, a mely túlságosan *teoretikus*. Könyveket csak segédeszközöknek használjunk, nem pedig eredeti kutforásoknak, hogy ezek szerint tanítsunk és neveljünk. Tapasztalat és a természet a legjobb nevelők! A gyermek ismerje meg az őt környékező élet ezerféle formáját és azon gyakorolja erejét. A fiatalságot tulságosan oktatják a helyett, hogy hagynák, hogy magának fedezze föl az alapszabályokat.»

Ez az utóbbi állítás annyira fontos, hogy azt nem is lehet eléggé nyomatékosan figyelmökbe ajánlani mindazoknak, a kik tanítással foglalkoznak. Nagyon sok szenvedéstől és meddő töprengéstől lehet megmenteni a tanulókat ha megvárjuk, hogy bizonyos törvényeket magoknak fedezzenek föl. Igy például nagyon elhibázott dolog a kezdőnek, a ki még természet után nem rajzolt, azt mondani, hogy van főárnyék, félárnyék és hogy ezekben az árnyékokban reflekszek is vannak. Nagy hiba ha szinekről beszélünk meg tonusról és magyarázzuk a hideg és meleg szinek jelentőségét.

Én már meglehetős fejlett intelligenciájú lány voltam, a mikor első igazi művészi oktatásomat nyertem. Tanárom egy igen tehetséges ügyes művész volt, de a mint most meg tudom itélni tanítási módszerében, ő is a toronynál kezdte. Mielőtt még azt tudtam volna, hogyan kell egy darab szénnel bánni és hogy lehet-e egyáltalán ezzel rajzolni, ő mesélt nekem tündérmeséket a régi mesterek műveiről, a «Goldschnittben» való komponálás szabályairól, a fénytörés és clair obs cur mesteri kezeléseiről. Mutatta és magyarázta magokon a régi képeken, meg is értettem, vagy jobban mondva beleszuggeráltam magam abba hogy értem, de mi lett a következménye? Az, hogy a mikor első öreg asszony fejemet rajzoltam, igyekeztem bele rajzolni mindazokat a teoriákat, és végtelen szerencsétlen voltam a mikor láttam, hogy az nem sikerül.

Mentől naivabbul kezdjük meg a természet utáni rajzolást annál jobb. Annál egészségesebben, annál természetszerűbben fejlődik értelmünk.

Sokkal fontosabb minden teoriánál, hogy — mint L. Tadd is mondja — a *természet iránti szeretetet* ápoljuk és növeszszük a gyermekben.

«A gyermek — mondja ő — ösztönszerüen szereti a természetet, és egy bizonyos korban öntudatlanul — játszva tanul. Egyszerüen a tárgyakkal való közvetlen érintkezésből. A legalkalmasabb kor a fejlődési kor. Ha ezt elmulasztják már igen sokat nehezítnek a tanuló sorsán.»

Liberty Tadd nagy hibának tartja, hogy a rajzolást egészen különválasztják minden más munkától, hogy kizárólag a tehetséges gyermekek jogának nyilvánítják, a mikor ez egy általános ügyességfejlesztő eszköz, és épen arra való volna, hogy a nehézkes felfogású, ügyetlen gyermeket tanítsa némi kézügyességre. Ha sohasem lesz szakember a gyermekből — mégsem elfecsérelt idő a mit a rajztanulással tölt, mert a rajzolást sok de sok pályán használhatja. Nagyon szükséges az az iparosnak, orvosnak, mérnöknek, és még ha oly buta volna is a gyermek, hogy gyakorlati hasznát ne vehesse soha rajztanulásának, minden munkához

ügyesebben fog neki látni. Kézizmai ruganyosok, gyakorlottak látása élesebb, megfigyelő képessége fejlettebb.

Tadd nagy ellensége a teoriának. A gyermeket energikus tevékenységre kell szoktatni legzsengébb korától fogva, hogy fölébredjen benne korán a tettvágy.

Az energiát mindaddig fejleszteni kell, mondta ő, a míg második természetünkké válik az, hogy ötleteinket mindig tettekké változtassuk. A könyvből való tanulás meghozza a *vágyat* a szép és a jó után, de nem a benső szükségletet a tevékenység iránt, pedig e nélkül sem a szépet sem a jót nem tudjuk megvalósítani.

Semmi sem növeli annyira az embernek értékét és az önbecsülését, mint ha tud alkotni, azért nem szabad tul korán kezdeni a szellemi munkát, mert az fölemészti az életerőt. Az alkotáshoz pedig erő kell. Az alkotásnál nagyobb öröm nincs a világon, de nincs nagyobb kín sem, mint a mikor a kéz, a szem és az akarat nincsenek úgy kimívelve, hogy együttesen meg tudják valósítni az eszünk által kitüzött föladatot.

A mi rajztanításunk épen úgy van beosztva, mintha szándékosan készítene minket a szenvedésre, a meddő munkásságra. És ha most mutatkoznak is imitt-amott javítások, még nagyon gyöngék ezek a reménysugarak és messze van az egész átalakulás.

A leánygyermek az elemi iskolában nem is tanul rajzolni. A fiugyermek pedig következőképen.

Képzeljék kérem a 6—7 éves kis babákat az iskolapadba beszorítva, czeruzával, dörgölővel és *vonalzóval* fölfegyverkezve. Papir van előttük. A papir jobb és bal szélein egyenlő távolságban pontocskák vannak. A szemben lévő pontocskákat egymással összekötik, a *vonalzó* segitségével . . . ez az első rajztanítás! Következő évben már a papir alsó és felső szélén is mutatkoznak az ismert pontocskák és most már szabad őket felülről lefelé is összekötni, természetesen ismét a vonalzó segitségével.

Most már van a gyermekeknek egy pontosan elkoczkázott papirlapjuk. Ezekbe a koczkákba rajzolgatnak, egyenes, görbe vonalakat, köröket, elipsziseket és mindenféle geométriai ábrákat. A minek az a következménye, hogy vége az önállóságuknak.

A Liberty Tadd metodusa szerint az ilyen kis gyermekek kizárólag csak a fali táblára rajzolnak, még pedig hol az egyik, hol a másik kézzel, hol pedig mind a kettővel egyszerre. Ennek testgyakorlati czélja is van, mert a gyermek picziny karjának körmozgásához képest kisebb vagy nagyobb ábrákat rajzol és egészséges mozgást végez. Kezdik a körnél, a melyet a gyerek addig gyakorol, a míg törlés nélkül egész szépen szabadkézből megcsinálja.

És minthogy nem görnyed az iskolapadban, hanem szabadon mozoghat, hát örömmel tesz meg mindent, a mit a tanító kiván és így játszva tesz szert az első elementáris kézügyességre.

A következő lépés a *megfigyelés* fejlesztése, erre a czélra minden alkalmas, mondja Tadd. Rajzoltat faleveleket, kitömött madarakat, csigákat, kagylókat, halakat, hol és mikor a mi van. Így például falun az egész természet, városon a piaczon és vásárcsarnokban összeszedett modelek, a szobaberendezés egyes tárgyai, minden, a mi a keze alá kerül.

A fő dolog nem az, hogy a gyermekek egy bizonyos rajzolási módszert bemagoljanak és rajzokat gyártsanak, hanem hogy fejlődjék értelmük és önálló itéletük. Az így nevelt gyermekek nem fognak tehetetlenül ülni a természet előtt és idővel a legnagyobb technikai nehézségeket könnyen le fogják győzni.

Liberty Tadd a legnagyobb változatosságot ajánlja a modelek és motivumok megválasztásánál, és nem állít fel semmiféle pozitiv sémát a tanítási rendszerben, hanem a tanító belátására és leleményességére bizza, a mi igen helyes, mert mindig a gyermekek intelligenciájához és a helyi iskolai viszonyokhoz kell alkalmazkodni.

Nem veti el a lapminták, sőt a fényképek után való rajzolást sem, a mennyiben azzal a gyermek felfogási képességét és formaérzékét lehet elémozdítni, de nagy sulyt fektet arra, hogy a gyermek rendszeresen dolgozzék minden nap, ha nem többet hát 10 perczet, de ezt következetesen, és teljes odaadással, ezzel megszokja az akaratának irányítását és a minden akadály daczára való munkálkodást.

A *mi* tovább nevelésünk ehhez képest szomorú képet nyujt. Tovább is mindenféle lapminták után dolgoztatunk, mindenféle stilusu ékítményekkel kezdjük, azután következnek a virágok és a tájképek. Egy kút egy váluval, egy templom hegyes tornyával, várrom egy hegytetőn vagy néha a nélkül is, egy paraszthaz utczai paddal, kerítéssel fölfordított vedrekkel. És mert könnyebb száraz fákat rajzolni mint a lombot, hát elébb téli tájképek, azután a bokrok és a viruló fák.

Minálunk nagy haladás már, a kinek szabad orrot, fület, bozontos szemöldökkel és hosszú szempillával beárnyékolt szemet rajzolni. Hát még a nyulat simogató kis fiú, a cziczát tartó leányka, a fölforgatott szemű apácza, a kinek oly gyönyörüen van kidolgozva szemében a fénypont, hát a barátcsuhás, olasz fejdiszes, tollas kalapos és sisakos lapminták.

És ha némely iskola emánczipálta is magát ezek alól, de tudom biztosan, hogy vannak viszont olyan iskolák, a hol ezek és a Klein-féle festett virágminták a gyermekek és tanítók gyönyörüségét képezik.

A míg a mi gyermekeink a polgári iskola magasabb osztályaiban kezdik a gypszöntvények utáni rajzolást, addig a szabadon fejlődő amerikai gyerek modelirozni tanul. A mit lerajzolt, azt agyagból ki is gyurja és később ki is faragja. Így megismerkedik mindenik technikával, és soha sem lesz neki akadály a technikai ügyetlenség. Egyenlő könnyedséggel fog elbánni czeruzával, szénnel, festékkel, mintázó fával, vésővel és később, a mikor már eszméket akar megvalósitni, nem fog neki hiányozni a kifejezési forma.

Budapest. *Br. Huszár Ilona.*

(Folytatjuk.)

NŐK A TUDOMÁNY TERÉN.*

A férfi és nőnem társadalmi s gazdasági egyenlősége, jelszava a jelenkornak. Egyik fél előtt se legyen a tisztességes munkatér elvben elzárva, nemcsak minden férfiunak, de minden *embernek* legyen képessége szerint való foglalkozása, minden tehetség tevékenysége szerint nyerjen jutalmat.

Minden modern államban dolgozni kell a nőnek, legyen az asszony vagy leány, ha fizikailag vagy erkölcsileg tönkre jutni nem akar. Ma már nemcsak nemök túlnyomó száma, nemcsak a szükség hajtja őket munkára, hanem egy mély erkölcsi érzés: az ideális kötelesség tudata családjával szemben; nem akar annak tétlen, étetett tagja lenni, s nem kevésbbé ösztönzi önerejére való büszkesége — maga teremti meg létfeltételeit.

Tanítónői állásoknak nálunk a polgári körök, már túlságosan is nagy előnyt adnak. Hogy ezeken és hasonló téren mily eredménynyel működnek a nők, azt bizonyítják tények és a tapasztalat. E helyen nem feladatunk erről beszélni. Térjünk a nők tudományos képességeire, melylyel szemben még mindig nagy a bizalmatlanság, daczára a gymnáziumon és egyetemen már nálunk is felmutatott eredménynek.

Örvendetes tény, hogy mindig több és több egyetem promovál nőket s ujabban nemcsak az orvosi, de filozófia és jogi pályára is készülnek a nők. Előttünk, magyar nők előtt Wlassics Gyula ő excellenciája lett a világosság apostola, ő jött, s megnyitotta előttünk a tudomány kapuit.

Évszázadokon át bebizonyították a nők, hogy az orvosi praxis tulajdonképeni elemök, nemcsak betegápolási hivatottságoknál fogva, hanem tudományos képzettségök által.

* A M. D. E. márczius havi tanítónői szakosztályában tartott felolvasás.

Még a régi ókorban is voltak nőorvosok. *Bodnen Marcel* franczia iró írt egy történelmi monografiát, mely szerint az első hires nőorvos Artemisija Karije királynője volt. Utána Teana Pythagoras felesége, ki a tudományok többi terén is kivált, különösen a filozófiában.

A görögöknél Arita Eskulap papnője tűnt ki, kiről azt mondják, hogy egy vaknak látást adott. Ezek, magoktól tanultak. Az első nő, ki az orvosi tanulmányokat iskolában végezte, Agnodita egy atheni nő volt, ki még Kr. előtt az első században élt. Hogy czélját elérje, férfiruhába öltözködött s így járt, míg el nem végezte tanulmányait. Orvostársainak irigysége folytán perbe került s itt bevallotta női voltát, minek következtében ellenfelei azt követelték, hogy az athéni törvények értelmében, melyek szerint a nő rab, tehát nem lehet orvos — praxisa elvétessék. Athen előkelő asszonyai azonban felölelték a «*nő ügyét*», lelkesen pártolták, s ki is vitték egy uj törvény hozatalát, mely megengedi a nőnek az orvosi praxist! Ez volt az első hivatalos elismerése a nőorvosnak.

A legujabb statisztikai adatok szerint ma, 7000 nő működik mint orvos. Ezek közül egy-két példát hozunk fel. Jane Kimmell Garver, kinek Pennsylvániában, hivatott szakkörök előtt tartott felolvasása: «átöröklés» («Erblichkeit») általános figyelmet keltett, férje halála óta vezető orvosa Härrisburgban az állami tébolydának. Erről az asszonyról mondják, hogy élő bizonyítéka annak, hogy a hivatásban élő nő nem vész el a családnak, mert háza hozzátartozóinak kedvencz gyülekező helye s gyermekei jobban s gondosabban neveltek mint akármelyik más asszonyéi.

Dr. Melik Beglarion, egy ősrégi örmény család ivadéka Talis falu a szülőhelye a Kaukázusban. Otthon, a mint az szokás gazdag örményeknél, gondos nevelésben részesítették, azután a tiflisi leánygymnáziumot végezte, honnan Bern és Zürichbe ment, hol befejezte tanulmányait. Hazájába térve, óriási paxissa volt, messze távolból jöttek a betegek, úgy, hogy gyakran 70-et, de 15-nél soha se kezelt kevesebbet egy nap. Tanulási szomja újból kihozta hazájából, s Salzburgba jött, hol az ismert dr. Kersbaumer Róza mellett volt assistens. Visszatérve hazájába, megalapította az első örmény

korházat. Kersbaumert pedig Pétervárra hívták, hol mint a szemgyógyászat tanára működik.

Li-Hung-Csang-nak, a közelmultban elhalt hires államférfiunak is, a Filadelfiában végzett Hu-King-Eng volt az orvosa. E fiatal nő, minden külföldi benyomás mellett, hű maradt nemzeti viseletéhez. Most egy nőikórházban működik.

Hogy milyen áldásos a nőorvosok működése, azt legjobban a közel Bosniában látjuk, hol a mohamedánnők sajátszerű, korlátolt és nehezen hozzáférhető életmódjuk következtében csak nők által befolyásolhatók hygeniailag. Kállayné ő excellenciájának avatott tolla szépen ír e tárgyról, az ott működő dr. Kek Bohuslav és Krajevska Theodora jelentéseinek alapján.

Van egy tudomány, melyről azt tartják, hogy azt női intellektus fel nem éri. S ez, a filozófia! Általános vélemény szerint a nő gondolkozását és itéletét subjectiv érzelmei uralják, s így a szigoruan abstrakt és objectiv, minden személyes hozzájárulást kizáró filozofiai okoskodásra képtelen.

Igaz, hogy eddig csak egy esetben láttuk a nőt tárgyilagosan itélni: egy ünnepelt nőtestvér szépségének meghatározásakor. Ha az érdekkörök oly távol állók egymástól, hogy természetszerüen semmi subjectiv nem vegyül közé, hidegen analyzál a nő, egy gyors pillantással megállapítja, hogy festett a haj, árnyaltak a szemek és szemöldökök, preparált a teint, az egyik fogban egy parányi blomb; szóval, tárgyilagos tud lenni, míg az urak, az objectiv gondolkodás nagymesterei intellektusát ilyenkor — köd fedi.

De egy példaszót sem lehet a nő filozófusra alkalmazni, hogy: primo vivere, deinde philosophari. A gondolkodó nő tudja, hogy czélszerűbb: primo philosophari, deinde vivere. A kinek annyi szive van mint neki, nagy szüksége van a filozófiára!

De térjünk tárgyunkra. Elég nagy a száma azon nőknek, kik a legkülönfélébb filozófiai systemákban éles és világos gondolkozással kitüntek. Természetes, hogy a történelemben lapozva, csak oly korszakokban akadunk nőfilozófusokra oly népeknél, hol a nők a társadalomban szerepeltek, vagy a bölcsészet nyilvános érdek-

lődés tárgyát képezte, ellenkező körülmények között, ilyen irányú foglalkozáshoz csak kivételesen juthatott a nő.

Athen virágzásának idejében, midőn a filozófia közérdeklődés tárgyát képezte, a bölcsésznők egész sorát említi a történelem.

Suidas, a történetíró a pythagorasi iskola két bölcsésznőjéről emlékezik meg: Arignota és Aisara, az utóbbinak tollából egy mű «Az emberi természetről» még fragmentekben meg van.

Aspasia, Sokrates barátnője, később Perikles neje, fényesen representálja kora bölcsésznőit, geniálitása azon történelmi alakoké, kik az emberiség fejlődésére korszakalkotók.

Theodota és Diotima, ezeket szintén Sokrates társaságában találjuk s Plato «Symponion»-jából tudjuk, hogy Sokrates. Eros pompás dicsőítését az említett dialogusban, Diotimától hallotta, valamint a természet, az élet kezdete és czélja fölötti nézeteit.

Továbbá Hipparhia, kinek Suidas több filozófiai iratot tulajdonít, többek között: «Kérdések Theodorhoz, az atheistához».

A császárság ideje alatt csupán görög nőkkel találkozunk a filozófiában, s még szorosabb összeköttetésben állónak e tudománynyal, mert most mint tanítványok, sőt tanítónők járnak az akadémiára; ma úgy mondanók, hogy a bölcsészet tanárai. Ezek nagy száma közül is csak egy-kettőt említünk meg.

Edesia, de különösen Hypatia nagyszerű jelenségére utalunk, ki Alexandriában született a negyedik század végén, mint leánya a hires mathematikusnak, Theonnak. Athenben fejezte be tanulmányait s haza térve, előadásain, melyeket mély tudás és éles itélkezés jellemeztek, Alexandria legelőkelőbb körei jelentek meg, mint Orestes a helytartó, sőt egy keresztény püspök is, Synesius. Bölcsesége, szépsége, szigoru erényessége mellett magára vonta az általános figyelmet, annyira, hogy előadásaira tömegesen tódultak.

A nagy szerep, melyet mint az antik világnézet képviselője, az akkor hatalmasan előrenyomuló kereszténységgel szemben játszott, tönkre juttatta a nemes nőt. Mint a kereszténység ellenségeinek főtámaszát egy alkalommal, az ellene izgatott nép megkövezte.

A középkorban, a tudomány és művészet sötétségében, hol

a nőket is kiszorították a nyilvánosságról, nem találunk tudós nőket. Csak a renaissance idejében és később találkozunk egyesekkel, kik készül a XVI. században a filozófiai irónőt, Morata-t említjük. Morell Juliana, kit az Avignon-i egyetem működése folytán dr.-i diplomával tüntetett ki. A XVIII. században Bassi Laura, ki 21 éves korában már a bolognai egyetemen tanított. Végre Germain Zsófia, kit a filozofia történetében, mint a legeredetibb és élesebb elmét, Comte mellé állítanak. Róla tudjuk, hogy éveken át levelezett Gausz Frigyes Károly nagy német tudóssal, ki nem is sejtette, hogy asszonynyal értekezik, mély szakértelemmel a legnehezebb mathematikai themákról.

A felsoroltakból látjuk, hogy a nőnek a filozófia fejlődésében némi csekély szerep jutott. Láttuk, hogy a nőknek kulturhistoria állásuk daczára, mely egészen más szerepkörre szorította őket, mint az emberiség nagy kulturfeladatán való munkálkodásra, mégis volt, ha korlátolt befolyásuk is, a filozófiára és ez a befolyás mindig akkor volt észlelhető, mikor a nőnek kivételesen szabadabb szellemi tér vagy előkelőbb társadalmi állás volt biztosítva; ebből következtetjük, hogy a modern, a nő szocziális emelésére és egyetemekre való szabad bocsátására irányuló kulturfejlődésünk, a nők eredményes résztvevését a filozófiai tudományokban ujolag előtérbe lépni engedi.

Merész állításnak tünhetik fel, de én hiszem és vallom, hogy az az erkölcsi függetlenség, mely a filozófiával való benső foglalkozás legnagyobb jutalma, arisztokratikus lényegénél fogva, már természetes hajlama a nőnek.

Sok volna, ha a már jelenleg egyetemeken működő nők sorát felhoznók. Csak két jogászt említünk meg. Dr. Labriola Teréz, egyetemi tanár Rómában s Kempin Emilia, az első német ügyvéd, ki a zürichi egyetemen tanít jogot.

Végre a mathematika nagyságairól emlékszünk meg. Bolognán, a legrégibb egyetemen Agnesi Gaëtana már 1750-ben tanított mathematikát. *Kowalewska Zsófia*, a svéd tudományos akadémia rendes tagja, ki a párisi prix Brodin által világhirre tett szert, a stokholmi egyetemen tanított. A század legzseniálisabb asszonya,

mathematikus és írónő, kinek élete és működése fényesen bizonyít a nők tehetsége mellett. E kiváló jelenség életét kellene tanulmányoznia minden érdeklődő nőnek, hogy a tudóst, a költőnőt és az anyát bámulja benne, a véleményszabadság képviselőjét tisztelje benne és a finom műveltségű nagyvilági hölgyet, ki minden sokoldalú tehetsége mellett — *igazi boldogtalan asszony* — szeresse. Mély tudás, éles ész s élénk fantáziája mellett, valódi nőiesség s meleg érzés jellemezte minden nagy és nemes iránt. A tudomány megőrizte nevét, mint egy kiváló tudósét és önálló kutatóét, s a művelődéstörténet pedig, mint igazán jelentékeny, fenkölt lelkű *emberét.*

Reánk, magyar nőkre nem érdektelen Kowalewski Sonja (Zsófia) származása, ki atyja révén közel áll nemzetünkhöz. Kowalewski atyja, gróf Corvin-Konkowski az orosz tüzérség főparancsnoka, családfáját Corvin Mátyás dicső királyunkig vezeti vissza, e hős fejedelem leánya Konkowski, lengyel mágnáshoz ment férjhez, innen van Kowalewska atyjának Corvin előneve. Sonja már gyermekkorában megtanulta több idegen nyelv mellett, szülői házában magyar tanítójától a magyar szót. Ereiben tehát a Corvinok vére folyt, a mi e zseniális asszonyt még közelebb hozza szivünkhöz.

A legujabb jelent ismertetni nem feladatom. E nők sorozatát azért hoztam fel, hogy lássák olvasóim, hogy jelen korunk, a nő tudományos képzésével, gymnasiumok alapitásával s a nő szociális emelésével egész következetesen fejlődött a multból, történeti fejlődés alapján. Kik rokonszenvesen veszik, örüljenek, hogy ilyen messze multban találják ez új mozgalmak forrását, azok pedig, kik a nőmozgalomban valami ijesztő ujítást látnak, nyugodjanak meg abban, hogy a látszólag új dolog már évszázadok által czéltudatosan előkészíttetett.

Pancsova. *Poznan Jolán.*

A WLASSICS-KOLLÉGIUM.

Mikor a két magyar egyetem — a külföldiek mintájára — a nők előtt is megnyitotta kapuit, nemcsak a nőnevelés érdekében tette meg a legfontosabb lépést, hanem a magyar nő társadalmi helyzetének ujjáalakítása tekintetében is. Az egyetemi nőhallgatók nagy száma bizonyítja, hogy dr. Wlassics Gyula vall. és közoktatási miniszterünk a kellő pillanatban tette meg a megfelelő intézkedéseket. Hogy a magyar társadalom érett volt-e erre a reformra, azt még a jövő, s az egyetemre járó nők tanulási eredménye s magatartása fogja majd megmutatni.

Hogy a mozgalom általánossá legyen, annak legnagyobb akadálya a fővárosban a vidéki leányok elhelyezése volt. Minden intelligens család némi aggodalommal gondolhatott arra, hogy leányát a tanulás mellett az élet apró küzdelmeinek is kitegye, félti attól is, hogy idegen családnál a szerető felügyelet hiányát megérezze.

Ezt a kérdést az az egyesület oldotta meg, melynek nőnevelésünk már eddig is annyit köszönhet, s mely a modern nőnevelés terén most is elüljárt. Az Országos Nőképző Egyesület, mely az első női gimnáziumot megalapította, s ez által a nők egyetemi képzésének szilárd alapot nyujtott, lehetővé tette, hogy az apró külső anyagi gondok ne zavarják meg azokat a tanulás folytatásában, a kik a tudományos pálya miatt elhagyták családi körüket: megalkotván, a dr. Wlassics Gyuláról nevezvén el az egyetemen tanuló leányok internátusát.

A Wlassics-kollégium nem csupán otthont nyujt az egyetemen tanuló lányoknak, van egy másik épen olyan fontos hivatása is. Utmutatást, vezetést nyujt növendékeinek egyetemi tanulmá-

nyaik végzése közben. A leányok ugyanis már egyetemet végzett igazgatónőjük — Láng Margit dr. — vezetése mellett, kinek tanácsával állapítják meg munkarendjüket, kikerülik az egyetemi első évek bizonytalanságát; megmenekülnek attól a tájékozatlanságtól, mely a középiskola megszabott tanrendje után az új egyetemi hallgatót elfogja, a ki nem tudja, hogy a nagy szabadság mellett, hol kezdje, vagy hol folytassa tanulmányát.

A kollégium csak az idén nyilt meg, még pedig függetlenül a hasonló férfi-kollégiumok mintájától, egészen abban a szellemben, mely az új eszmének legjobban megfelel. A leányok hajlamuk szerint választják meg a szakot és tetszésük szerint osztják be tanulmányaikat, korlátozásban nem részesülnek, csak tanácsot és útbaigazítást nyernek, de kötelesek a kolloquiumokban részt venni, s a vizsgálatokat idejében letenni.

És komoly munkájukban nem a napról-napra készülés, nem a megszabott munkarend a fő, hanem az eredményes tanulás. Távol van a szokásos intézeti, szűk látkörű ismételgetés, kézikönyv-rendszer. Inkább az igazgatónő alkalmazkodik a leányok hajlamához, tehetségéhez, mintsem a kollegistáknak kellene alkalmazkodni valami általános zsinórmértékhez. És a tanulószobában, — a hol a Pallas Athene komoly szobra néz le a könyvtárról a komoly tanulókra — egyszerre négy-öt nyelven olvasnak, — anatomiát és indogermán nyelvészetet, codexeket és görög mythologiát: — a sokféle tudomány békésen fér meg egy fedél alatt.

Mivel a leányokat a társadalomnak, az életnek nevelik, a kiknek nagy szükségük lesz arra, hogy az élet küzdelmeiben majd megállják a helyüket — szó sincs itt valami zárdai szigorról. Mint egy család tagjai, úgy érintkeznek egymással és a társadalommal — és ez az érintkezés fentartja fiatalos jó kedélyüket, és lesúrol minden felesleges tudákosságot modorukról. Maga az egyetemi élet, — az ambitio, a verseny — úgy is az életrevalóságra nevel.

A kollégiumot, melynek most nyolcz bennlakó hallgatója van, a f. 1901/2. tanévvel, szeptember havában nyitották meg s az

ünnepélyes felavatás az egyetemi rektor, a dékanok és az egyetemi tanárok jelenlétében s az egyesület vezetőségének részvételével deczember 1-én történt.

Az Orsz. Nőképző egylet Wlassics-kollégiuma által nemcsak erkölcsi, hanem anyagi tekintetben is támogatja az egyetem női hallgatóit, oly csekély árt szabva teljes eltartásukért, melyért a fővárosban megfelelőleg otthont teljességgel nem kaphatnának.

Az anyagi gondoktól felmentve, kellő erkölcsi védelmet és tudományos támogatást élvezve, barátságos és testvéries együttlétben élnek itt a fiatal leányok s nyugodtan szentelhetik idejüket kiképeztetésüknek. Ily rendszer mellett remélhetjük, hogy a kollégiumból nem csak kiváló tanárok, hanem oly önálló gondolkodású komoly nők fognak kikerülni, a kik a tudományok mivelésében is versenyezni fognak a külföld kiváló asszonyaival.

Budapest.

Rittóok Emma.

AZ ASZÓDI LEÁNYNEVELŐ INTÉZET.

Mindenki elismeri ma már, hogy az iskola épülete, nemcsak egészségügyi tekintetben gyakorol befolyást a fejlődésben levő ifjú növendékekre: fontos az a kedélyképzés, erkölcsi nevelés szempontjából is. A tágas, jól szellőztethető, világos, napsugaras helyiségek nemcsak a fokozottabb vérkeringést, a mélyebb belélegzést, a jó látást segítik elő: a képzetek gyorsabb lepergését és könnyebb kapcsolatát s a derültebb hangulatot eredményező képzetek könnyebb felujitását is befolyásolják. Ezért törekszenek ujabban az új iskolaépületeknek ezen kellékeit megadni s örömmel láthatjuk, hogy ujabb, akár városi, akár állami, akár felekezeti iskoláink építésénél, a tágasság, világosság és szellőztethetőség követelményeinek nagyjában eleget is tettek.

De iskoláinkban, főként leányiskoláinkban ennél is többet szeretnénk látni, s különösen többet szeretnénk látni azokban a leányiskolákban, melyek internátusokkal kapcsolatosak, hol az ifjú leányok teljes nevelésüket nyerik. Az ilyen épületeknek nagy kert közepén állóknak kellene lenniök s építésmódjuk és berendezésük által a leányok szépérzékének és kedélyvilágának fejlesztésére üdvös módon kellene hatniok. Hogy jobbára szükre szabott, kaszárnyaszerű, rideg internátusaink ilyen hatást nem gyakorolhatnak, az természetes. Pedig, hogy a legtöbb leánynevelőintézetünk ilyen: az — fájdalom — bizonyításra nem szorul.

Jóleső örömmel ismertük meg nemrég az aszódi leánynevelőintézetet, mint olyat, mely a kaszárnyarendszer alól már építésmódját tekintve is ritka kivételt alkot. Igaz, hogy nem is nevelőintézetnek épült. A báró Podmaniczky család ősi kastélya volt ere-

A belső udvar az épület balszárnyával.

detileg, s a Prónay, Podmaniczky és Radvánszky családok, továbbá Aszód városa és egyesek kisebb adományaiból begyült pénzen vásárolták meg 1890-ben a «bányai Ágost. hitv. ev. egyházkerület aszódi leánynevelő intézetének» czéljaira.

A közel száz helyiséget tartalmazó pompás kastélynak már külső szemlélése is nagy hatással van a látogatóra s a hatás csak fokozódik az épület belső helyiségeinek megtekintésénél.

Középrész a nagy nyilt folyosóval.

Az osztálytermek a kastély középső részén a diszkert felőli hosszoldalon vannak s ablakaikkal a mintegy 2 öl széles, diszes kőpárkánynyal és hatalmas lépcsőzettel ellátott folyosóra nyilnak. A nagy szabású épületnek legnagyobb részét az internátus foglalja el, melynek száraz, tágas, világos és könnyen szellőztethető háló, lakó és dolgozótermei vannak. Betegszobái a lakóhelyiségektől természetesen elkülönítvék.

Legmeglepőbb az intézet diszterme, melyben a vizsgálatokat, ünnepélyeket, stb. tartják. E terem gyönyörű freskókkal van

díszítve s iskolai helyiségeinkhez képest szokatlanul nagy méretekkel bir. E terem a kastély egyik szárnyának végpontját képező toronyszerű épületrészben van elhelyezve; az ennek megfelelő

A díszterem.

másik szárny végén ugyanilyen nagyságú helyiség szolgál a tornaterem czéljaira.

A kastélyt körös-körül árnyas diszkert veszi körül, melynek kiterjedése mintegy 5 hold; kitünő ivóvízzel biró 5 kút szolgál a kert öntözésére. A kastély megett szép kiterjedésű befásított terü-

let van s az egész épület a Galga völgyére szép kilátást nyujtó, emelkedett, szellős helyen van, melynek kedves összbenyomását szóval alig lehet kifejezni.

Az intézetben átlag 60 bennlakó és 30 bejáró növendék van. Túlzsufoltságról az épület nagy terjedelme mellett természetesen szó sem lehet. Az egészségi állapot úgyszólván semmi kívánni-

Tanterem.

valót sem hagy fenn. A szűkebb, zárt helyiségekben lakó növendékek apró betegeskedései itt úgyszólván ki vannak zárva.

Nagyon természetes, hogy hazánk protestáns családai örömmel adják egy ily kedvező feltételek mellett létesült intézetbe leányaikat, s az intézetbe todulás pár év előtt tényleg oly mértékű volt, hogy az intézetet a tulzsúfoltságtól kellett félteni. Szerencsére 1899-ben megnyitotta a dunántuli egyházkerület Kőszegen hasonló szervezetű internátusát s ez időtől kezdve az áramlás csekélyebb mértékű lévén, remélnünk lehet, hogy az intézet a leány-

internátusok legnagyobb veszedelmétől, a túlzsúfoltságtól megszabadul.

Kaszárnya rendszer és tulzsúfoltság! Ez ugyszólván az alapelv mai nap is internátusainkban. Örömmel mutatunk rá, az olyan intézetre, melyből ez a rendszer ki van zárva.

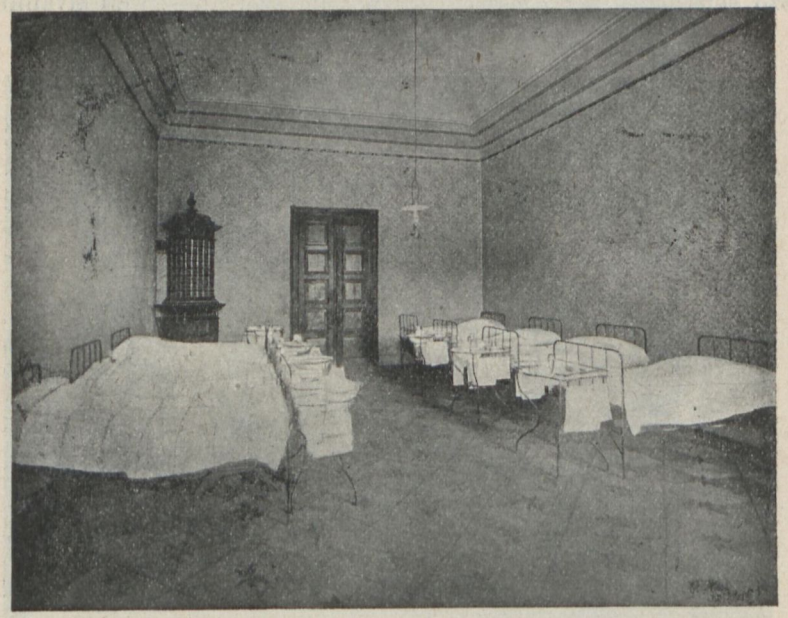

Hálószoba.

A növendékek elképzelhető mértékben ragaszkodnak is e második otthonukhoz, melyből oly sok feledhetetlen szép kép emlékét viszik magukkal az életbe. Hogy az intézeti családias szellem e ragaszkodásukat nagy mértékben növeli s hogy a derék tanítónők és a szeretett igazgatónő nevelői befolyásának fokozására a megfelelő környezet mily kedvező eszközt szolgáltat, annak fejtegetéseibe ezúttal teljességgel nem bocsátkozunk. Czélunk ez alkalommal nem volt egyéb, mint e nevelőintézet mintaszerű épületének bemutatása által adatot szolgáltatni a leánynevelő intézetek ideális elhelyezésének és épitkezésének még mindig függőben levő és érdekes kérdéséhez.

Budapest. *Szigethy Karolina.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az ifjusági egyesületek érdekében dr. Wlassics Gyula, m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 21015. szám alatt nagyfontosságú rendeletet bocsátott ki a kir. tanfelügyelőkhöz, felkévre egyszersmind a közigazgatási bizottságokat is az ifjusági egyesületek támogatására s megküldve mintául az «alapszabályt», mely szerint az egyesületek működhetnek. A min. rendelet főbb pontjai a következők:

A kisdedóvásról s a népoktatásról szóló törvény megszabja az óvó- és a tankötelezettséget. Ezzel a gyermekek milliói, tehát a nemzet jövőjének zöme, harmadik életévüktől a 15 éves életkor betöltéig, tehát tizenkét éven át a nemzeti népnevelés hatása alá vannak utalva.

A népnevelés legalsó tagozata, a *kisdedóvoda*, a mely a 3—6 éves gyermekeket fohászszerű imára, értelmes beszédre és énekre oktatja; tekintettel az értelem fejlesztésére, korukhoz mért testgyakorlattal és játékkal foglalkoztatja; testi és szellemi erejöket meg nem terhelő, de ügyességüket fokozó kézimunkára, valamint rendre, tisztaságra és illedelmes magaviseletre szoktatja.

Egyik főfeladata a kisdedóvodáknak, hogy a gyermekek foglalkoztatását összeköti a magyar nyelv, mint államnyelv ismeretébe való bevezetéssel.

A kisdedóvodából a hat éves kort betöltött tanköteles átlép az azzal szerves kapcsolatban álló *elemi népiskolába*, a hol a tankötelesek hat éven át, tehát 12-ik életévök betöltéig oktatást nyernek a népiskolai törvény által megszabott kötelezett tantárgyakban. Ezen idő alatt hazafias és valláserkölcsi érzelmük folyton ápoltatván, elsajátítják a tankötelés gyermekek azon legszükségesebb alapismereteket, a melyekkel hazánkban, mint alkotmányos államban a legegyszerűbb munkaággal foglalkozó egyénnek is birnia kell, hogy jogaival élni, kötelességét tudatosan teljesíteni és az élet nehéz viszonyai között értelmesen helyt állni képes legyen.

Az elemi iskolából átlép a 12 éves életkorát betöltött gyermek az azzal ismét szerves kapcsolatban álló *gazdasági ismétlőiskolába*, a mely három éven át, egyfelől tervszerű nevelés-tanítással megszilárdítja lelkében a nemzeti népnevelés alapozását, másfelől itt olyan elméleti, főleg gyakorlati ismereteket sajátít el, a melyeknek az életben, jövő életfoglalkozásában hasznát veszi.

Ilyen tervszerű, tizenkét éven át szervesen kapcsolt népoktatásból lép ki a 15-ik életévet betöltött ifjúság az életbe. Ámde sajnosan tapasztaljuk, hogy ilyen gondos és tervszerű népnevelésnek az ifjúság túl-

nyomó részénél még sem mutatkozik hosszantartó és az életben is nyilvánuló hatása. — Az ifjúság épen abban a korban lép ki a népiskolából az életbe, a midőn a legfogékonyabb a jóra és rosszra egyaránt: az utóbbi behatások pedig sokkal gyakoriabbak és csábítók, semhogy azoknak az ifjú tartósan ellenállani képes volna. Bekövetkezik az erkölcsi lazulás, számtalan esetben a maga vészes következményeivel.

A népiskolában nyert ismeretek nem vésődnek mélyen a gyermek lelkébe; — néhány év a tanköteles koron túl az ismeretek gyenge talaját teljesen meglazítja.

Keresnünk kell tehát a módokat, a melyek által a nemzeti népnevelés kiváló becsű és fáradtságos eredményét az élet számára megtarthassuk. E végből vettem czélba az állami elemi népiskolák gondnoksága számára kiadott új utasításban (103. §.) az ifjúsági egyesületek szervezését. Az utasítás érintett szakasza ekként szól! «Minthogy az elemi népiskolákból a 15-ik életévök betöltése után kilépő ifjaknak úgy hazafias és valláserkölcsi, valamint, főleg a nem magyar ajkú lakosság között az iskolában elsajátított magyar beszéd további begyakorlására az ifjúsági egyesületek nagy szolgálatot tesznek, a mennyiben a helyi viszonyok lehetővé teszik, — az igazgatótanító tanítótársaival vállvetve ilyen ifjúsági egyesületet alakít és abban az ifjúság továbbképzését előmozdítja.»

Örömmel értesültem, hogy már több helyt létesült ilyen ifjúsági egyesület, és hogy ezen egyesületek már meg is kezdték áldásos működésüket.

Meg vagyok győződve, hogy ha a lelkes és búzgó tanítói kar felkarolja ezen eszmét, az ifjúsági egyesület a legtöbb állami iskolával kapcsolatban rövid idő alatt és minden különös nehézség nélkül szervezve lesz. Ezzel a tanítói kar jelentékenyen fokozni fogja a nemzeti népnevelés körül szerzett érdemeit, s méltán tarthat igényt az egész társadalom részéről a teljes elismerésre.

Felhivom a kir. Tanfelügyelőséget, hasson e tekintetben is búzdítólag a tankerületében levő állami iskolák tanítói karára, s szólítsa fel őket, hogy mindenütt, a hol a helyi viszonyok kedvezőek, igyekezzenek az ifjúsági egyesületeket a népiskolákból kikerült ifjúság bevonásával okosan és tervszerűen megalakítani.

Főczélja legyen az ilyen egyesületeknek, az ifjúság értelmi körébe illeszkedő népszerű előadások és felolvasások által főleg a hazafias szellem és erkölcsi élet ápolása, a közhasznú ismeretek népszerű, tehát egyszerű és világos terjesztése. Hogy mi legyen ezen előadások és felolvasások anyaga, azt a helyi viszonyok figyelembevételével az állami tanítók legjobban tudják kiválasztani, csak azt hangsúlyozom a legnyomatékosabban, hogy az ifjúsági egyesületek köréből *minden felekezeti, avagy politikai kérdés, még a legcsekélyebb vonatkozásban is, kizárandó.*

Nemcsak a kedély nemesítése, hanem az egyesületi élet vonzóvá tétele czéljából be kell abba vonni a nemesen szórakoztató foglalkozást is.

Tehát daloskör alakítása, vonzó színielőadások rendezése, mind alkalmas eszközei az egyesületek felvirágoztatásának.

Az állami iskolákban szervezett ifjúsági könyvtár szintén egyik hathatós eszköze az ifjúsági egyesület sikeressé és vonzóvá tételének.

A szervezet legyen minél egyszerűbb. Szükséges ugyan, hogy az egyesületnek legyenek alapszabályai, a melyek szerint a maga dolgait rendezi, de ezen szabályok ne rójanak az ifjúságra anyagi terheket s ne akadályozzák őt a napi kereset munkájában.

A sikert az is biztosítja, ah a helyi, művelt, hazafias társadalom érdeklődését sikerül a tanítóknak megnyerniök.

Kijelentem, hogy mindazon tanítókat, a kik az ifjúsági egyesületek szervezése és vezetése körül kiváló érdemeket szereztek, jutalomban fogom részesíteni.

De legfőbb jutalma lesz a tanítói karnak az a tudat, hogy az iskola határán, tehát hivatalos kötelességén túl is tevékenykedik a magyar nemzeti állam jövőjének, boldogulásának, a magyar nemzeti társadalom kialakulásának biztosítására.

Lehetetlen, hogy az az ifjúság, a mely a fejlett korban azt látja, hogy az ő tanítója az iskolán túl is szeretettel, gyámolítólag foglalkozik vele, hálás érzelmekkel ne viseltessék tanítója iránt.»

Felhívja végül a minister a tanfelügyelőket arra, hogy az ily egyesületek működését figyelemmel kisérjék, támogassák s neki azokról évről-évre jelentést tegyenek, megnevezve azon tanítókat, kik az egyesületek létesítése és vezetése körül érdemeket szereztek.

Midőn ez alkalommal a ministert ezen újabb, nevelési és sociális tekintetben nagyjelentőségű ténye alkalmából hálával üdvözöljük, szívből óhajtjuk, hogy a tanítók és tanítónők búzgósága által ez egyesületek áldásos hatásukat mielőbb kifejthessék.

*

Erzsébet királyné szobra. A feledhetetlen királyné szobrának pályatervei a nők érdeklődését is felkeltették. Több oldalról kaptunk felszólalást, melyek mind a szobra elhelyezésének kérdésével foglalkoznak. A felszólalók közt van Schwimmer Rózsa úrhölgy is, a ki a nők véleményének meghallgatását sürgeti. Meg vagyunk ugyan győződve a felszólalás czéltalanságáról, mindamellett közöljük a meleg hangon írt czikkből — az egészet helyszűke miatt nem adhatjuk — a következőket:

«.... A tompa dobpergés még el sem hangzott kihült teteme felett, a mikor már egyek voltunk valamennyien abban az óhajtásunkban, vajha hő szeretetünknek látható formában is adhatnánk kifejezést. Senki sem adott jelszót s mégis egyszerre hangzott valamennyiünk ajkáról: «Szobrot a királynőnek!»

Apraja-nagyja, fiatalja-vénje, asszonya és férfia szülőhazánknak egy vágyat érzett és egy óhajtást fejezett ki, a mikor garasait a szeretet oltárára letette.

S a garasokból százezrek lettek. Százezrek, a miknek rendeltetése, hogy örökemlékű, rajongva szeretett Erzsébetünket szoborba foglaltassuk. Szoborba, a milyen még nem volt a világon, mely testesítse őt eszményi szépségében és lelkének földöntúli bájában; szoborba, mely kifejezze életének nagy érzéseit és vágyait: fájdalmát és a magány után érzett sóvárgását. Így akartuk őt látni, ilyennek álmodtuk a mi Nagyasszonyunk szobrát.

Eleinte fontolgattuk, hogy hová is helyezzük eszményünket; később türelmetlenül kapkodtunk ide is, oda is, de rendszer nem volt a kapko-

dásban. S a míg még folyt az általános vita e kérdés körül, összeállt bizonyos számú férfi és addig spekulált, a míg szerencsésen összebogozta ezt a subtilis ügyet egy vaskos politikai ténynyel, a mely nehézkes természeténél fogva elnémított minden ellenvetést, kifogást. Kényelmes elintézése a dolognak, de szerencsétlenebb megoldást igazán nem találhattak volna. S bizony nem jutottak volna erre az eredményre, ha tanácskozásaikban nőknek is adtak volna helyet, ha kikérik és figyelembe veszik a nők véleményét is. Bizonyára van magyar nő, a ki a dolog tisztán művészi részéhez is hozzá tudott volna szólni, de ettől eltekintek s csak arra utalok, hogy egy nőről van szó, kit nem rideg hatalmi jellegben, hanem asszonyi mivoltában kell testesíteni, kit csak így óhajtunk látni valamennyien.

Az a tér, hova a szobrot helyezni akarják, Mátyás király lovasszobrának, vagy más hasonlónak felállítására épen megfelelne; de *Erzsébet* háztömbök között, erőltetett hegykiidomítással, kinos-keservesen érvényre juttatva, ez nem méltó emlékéhez, ez nem méltó hozzánk. Hiszen czifrák is, szépek is ezek a kidolgozott hegyminták, de a mi Erzsébetünket hagyják le róluk. Nem oda való ő. A természet, melyet imádott, környezze szobrát is; falak, meg az emberek hétköznapi sürgés-forgása ne vegyék körül emlékét annak, ki életében menekült előlük. A nagyváros rideg forgalmi zaja ne háborgassa körülötte a csendet. Virágok meg lomb közé helyezzék az ő szobrát!

Eddig mind csak abban reménykedtünk, hogy a művészek maguk tiltakoznak majd a hely ellen, de kigúnyoltak bennünket e naiv hitünkért: hiszen a király jelölte ki a helyet, hogy tiltakozhatna hát még valaki? ...

Pedig talán lehetne még és kellene még valamit tenni, mielőtt második pályázatra készülnek a művészek, mert ha átformálták már a hegyet is, hiába fájlaljuk majd, nem segíthetünk többé a bajon. Hátha megkérhetnők a királyt, hogy más hely megfelelőbb lenne.

Sokan utaltak már a berlini Lujza-szoborra, de nem utalhatunk elégszer e remekműre, mely végtelen egyszerűségében könnyet csal szemünkbe, nekünk is, kiknek a Lujza-szobor nem egyéb egy fenkölt lelkű, nemes *asszony* szobránál. A «Thiergarten» egy csendes zúgában álló szobormű keresetlenségével szivünkbe markol; bájával meghódít bennünket az az idegen asszony s a mi Erzsébetünk szobra csak egy megszégyenítő gondolatot váltson ki belőlünk? Mert azon a helyen érezni nem, csak gondolni tudnánk majd. Gondolni, hogy erre a helyre nem kellett volna ennek az asszonynak szobrot állítani; de hangulat ott nem ébredhet.

Erzsébet királyné mellett ne fogjon el bennünket a szépnek, eszményinek varázsa, lelkünk ne merüljön el bájos jóságának emlékébe?

Tisztába kell jönnünk azzal is, hogy azt a tömérdek pénzt nem lehet *egy* Erzsébet-szoborra kiadni (habár a magam részéről attól a művésztől, a ki tökéletesen tudná megalkotni a miről álmodunk, nem sajnálnám az egész összeget, nem sokallanám munkájáért) viszont csak Erzsébet-szoborra, s nem Budapest városának szépítésére hordtuk össze filléreinket. Feleljünk tehát meg a rendeltetésnek, csakis szoborra fordítsuk a meglevő pénzt, de juttassunk még egy-két vidéki városnak is szobrot belőle.» — Ezek után, sürgetve, hogy a szobor ügyében nőket is hallgassanak meg, így fejezi be az iróno felszólalását: «Tolakodónak

szóljunk hát hozzá mi kérésünket: *asszonynak emelnek szobrot*, hadd csak nem mondhatják asszonyok is!»

*

A latin nyelv a leánygimnáziumban. Az Országos Középiskolai Tanár-Egyesület budapesti körében *Tóth* Rezső leánygimnáziumi tanár április hóban a leánygimnáziumi latin-oktatásról érdekes fölolvasást tartott, megmutatván a módot, a hogyan négyévi oktatással a leánygimnáziumban ugyanazt az eredményt lehet elérni, mint a fiugimnáziumok nyolczévi latin-oktatásával. A legnagyobb különbség a fiuiskolák és a leánygimnázium oktatása között, a tanítás kezdő fokán, az ötödik osztályban fejeződik ki. Kora és tanultsága miatt sem lehet már a 14—15 éves leányt a latin nyelvre úgy oktatni, mint az első gimnáziumi diákot. A legfőbb segítő eszköz itt: a tanulás tudatossága. Érzi mindenik, hogy miért van szüksége a latin nyelvre. Ezért a latin tanítás rövid históriai visszatekintés után, a máig is közhasználatú latin szavak gyűjtésén kezdődik. Eleinte az eddig tanultak köréből is, majd a népszerű magyar írókból növelik latin szókincsüket. A legelső latin olvasmány, ellentétben az általános módszerrel, nem összefüggő, mert, mint a fölolvasó kimutatja, grammatikai czélokra nem alkalmas az összefüggő szöveg olvastatása. Olvasnak a magyar krónikásokból is. Mindezekben a fő szempont a grammatika törvényeinek megtanítása. Ez olvasmányok után következnek a klasszikusok. A grammatika ismétlése mindvégig külön órákban történik, ugyancsak ezekben az órákban végzik a régiségtani, más elméleti és irodalomtörténeti összefoglalásokat. A tanítás módja: beszélgetve kifejtő; első sorban az összes tanulók részvételét, folytonos munkáját igényli. A nagy írók olvastatásánál főszempont, a művészi alkotást megéreztetni, hogy a költő közvetlenül hasson a tanulóra. Az apró részletek, a felhasználható vonatkozások tárgyalása nem való a középiskolába. A fő, hogy élvezze a diák az írót és legyen miért a klaszszikusokat később ujból és ujból, soha nem halványodó szeretettel elővenniök, apáik, nagyatyáik módjára ujból és ujból elolvasniok. A nagy írók igaz megértésének iskolája ugyis az élet; az iskola megelégedhetik azzal a föladattal, ha megszeretteti őket.

*

«A nevelőnők, óraadó tanítónők» érdekében szólal fel ujabban a «Magyar Nemzet» márczius 28-iki számában M. L. a következőket mondván: «Mint már említettem ezen a helyen, igen nagy bajnak tartom, hogy maguk a magántanítónők semmit sem tesznek helyzetük javítására. A valóság az, hogy várjuk a sült galambot, pedig hát a mi pályánk nem Eldorádó és azzal, hogy a társadalmat okoljuk és elsírjuk otthon panaszainkat, sohasem lesz rajtunk segítve. Mi magántanítónők legalább kétharmadát teszszük a képezdét végzett okleveles tanítónőknek, s mégis összes törvényeink csak annak az egyharmadnak érdekeit védik, a kik nyilvános iskolánál tanítanak. Mi, a kik többségben vagyunk, nem számítunk, de nem azért, mert fölöslegesek vagyunk, hanem mert nincs közöttünk összetartás, nincs közös érdekünk, melyet egyesült erővel igyekeznénk megvédeni. Tanítónő-fölöslegről egyelőre szó sem lehet, hiszen ezrével talál alkalmazást idegen ajkú tanítónő. Nemcsak a nép gyermekei teszik a jövő nemzedéket, hanem a középosztályéi, no meg a

felső tízezeréi is. Ezek pedig, különösen a vidéken, de részben a fővárosban is, nevelőnőkre vannak bízva. Kövessünk el mindent, hogy idegen ajkú nevelőnőkre ne legyen utalva ez a két osztály. Ne vegyék rossz néven, ha egy kicsit őszinte leszek. Nem elég a társadalmat magyartalansággal vádolni, mikor panaszainkat előadjuk. Okleveles társnőim közül 99% megelégszik azzal, a mit a képezdében jól-rosszul elsajátított és tovább nem tanul, pedig már képzőintézeteink tanterve is olyan, hogy azt követve, nevelőnőket nem is képesíthetnek. De még ha kizárólag nevelőnőképző-intézetben végeztek volna is, tanítva tanulni, ez az, a mit nem ajánlhatok eléggé kartársnőimnek. Általános, alapos műveltséget várnak a szülők a nevelőnőtől, a kire legféltettebb kincsüket, gyermeküket bizzák és általános a panasz, hogy a magyar tanítónők között kevés van ilyen. Nem tudom, mennyiben van igazuk, mert, mint már említettem, nem ismerem kartársnőimet. Hogy ezeket megcáfolhassuk és helyzetünkön segíteni tudjunk, a következőket ajánlom: Hozzuk létre a magántanítónők egyesületét, melynek teendői közé tartoznék: 1. Mindent elkövetni, hogy végre nyugdíj-jogosultságunk legyen. 2. Illetékes helyen odahatni, hogy tanköteles gyermekeket csak okleveles tanítónő tanithasson. 3. Közvetítő lenni állástadó és állástkereső között. 4. Időnkint előadásokat tartani. 5. Felváltva német, franczia és angol tanfolyamot rendezni. 6. Otthont rendezni be magántanítónők részére. 7. Lapot kiadni, mely a modern ideális nónevelés kérdései mellett, közhasznú ismeretek terjesztését is feladatai közé számítani. Szóval *nagy* és *fontos* feladatokat oldhatnánk meg egyesült erővel és nem kellene minden ambiciónkat pártfogókeresésre fordítani, mert kitartással és intelligenciával ezen a pályán is haladhatunk, hiszen nem vagyonszerzésről van szó, csak a tisztességes megélhetés és jövőnk biztosítása a czél. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha alapos műveltséggel és teljes ambicióval igyekszünk magunknak a szülők becsülését és a gyermekek szeretetét biztosítani és bebizonyítani, hogy nem vagyunk fölöslegesek. Munkára fel tehát egyesült erővel!»

Midőn e sok igazat tartalmazó sorokat közreadjuk, M. L. úrnő szives figyelmébe ajánljuk a következőket: Azokat a nagyon helyes indítványokat, melyeket M. L. úrnő a nevelőnők és óraadó tanítónők helyzetének megjavítására nézve megvalósításra ajánl, évek hosszú sora előtt iktatta alapszabályai közé s küzd keresztülvitelükért a magyar tanítónők és nevelőnők érdekében alapított «Mária Dorothea Egyesület». Ez az egyesület, hogy többet ne említsek: tanácskozott több ízben a nevelőnők és óraadó tanítónők nyugdíjáról, folyamodványt intézett ez ügyben a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, s törekedett az érdekeltek jóakaratát a dologra nézve megnyerni. Ez az egyesület közvetítő intézetet tart fenn (Orczy-út 6.) s tanítónő tagjaitól a közvetítésért díjat nem szed. Időnként (havonként) előadásokat tart a tanítónőket érdeklő ismeretek köréből s a tanítónőket ilyen irányú munkásságra buzdítja. Alapítvány gyűjtését kezdte meg «a nevelőnők segélyalapja» czímén, melyből nyelvtanulás czéljából külföldre utazó nevelőnőket óhajt segélyezni. Otthont rendezett be tanítónők és nevelőnők számára. Hivatalos lapja a «Nemzeti Nőnevelés, mely 22 év óta fárad a nőnevelésügy emelésén.

Szóval M. L. úrnő «nagy és fontos feladatait» régóta törekszenek mások megvalósítani. Hogy nem sikerült, annak az az oka, hogy a magán

nevelőnők e törekvésekről még tudomást sem vettek. Még M. L. úrnő sem. Pedig az ő ambitiójára a M. D. E.-ben szép tér kinálkozik, ott szivesen várják közös munkára.

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya április hóban rendkívül látogatott ülést tartott. Az érdekes napirend méltán vonzotta a közönséget. Napirend előtt az elnök, Sebestyénné Stetina Ilona a szakosztály nevében üdvözölte a jelenlévő Tóth József, kir. tanácsost, Pestmegye kir. tanfelügyelőjét, tanfelügyelői működésének 25 éves fordulója alkalmából, úgy is mint a M. D. E. nagylelkű pártfogóját, kezdettől fogva alelnökét, úgy is mint kiváló pedagogust s a pestmegyei iskolák és tanítók szerető és szeretett gondviselőjét. A jelenlevők lelkesen csatlakoztak az üdvözléshez s melegen tüntettek a népszerű tanfelügyelő mellett. Az üdvözlést jegyzőkönyvbe vették, s a jegyzőkönyvi kivonatot Tóth Józsefnek megküldeni határozták. — Ezután a napirend értelmében Machik Ilona tartotta meg előadását: «Visszaemlékezés Keletindiára» címmel. Machik Ilona ott töltötte gyermekkorát, temérdek érdekes ipari és természeti különlegességet gyűjtött s igen alapos megfigyelőnek s kedves előadónak mutatta be magát. Két csinos maláji népdalt is énekelt, melyekkel valósággal elragadta a hallgatóságot. A napirend második pontja «Vonós hangszerek» bemutatása volt, a *hangszín* különféleségének feltüntetése czéljából. A szóbeli, igen szakszerű és tanulságos előadást Komáry Erzsi főv. polg. iskolai tanítónő tartotta, ki zene-szeretetéről és alapos zenetudásáról ismeretes. Ismertette a hegedűt, mély hegedűt, kis bőgőt, nagy bőgőt és egy érdekes, régi hangszert, melyet ma már csak ritkán hallani, a «*viola d'amoure*»-t, a hét húros *szerelmi brácsát*. Az előadást zenei mutatványokkal kísérték. Maga *Komáry Erzsi* brácsán és viola d'amouron játszott, a hegedűt *Békei Józsa*, jeles hegedűművésznő mutatta be, *Tóth Mariska* cellon játszott, Marschalko Róza énekelt, az egyes zeneszámokat Sebestyén Ili és Tóth Adél kísérték zongorán. A közreműködők összevágó, szép játéka valóságos művészi élvezetet nyujtott a hallgatóságnak, s őszinte, hálás tapsokkal jutalmazták mindnyájuk, de főként Békei Józsa és Komáry Erzsi művészi játékát.

IRODALOM.

A MAGYAR NYELVÚJÍTÁS SZÓTÁRA. Irta *Szily Kálmán*. Budapest, 1902. Hornyánszky Viktor kiadása. I—XV. és 1—403. nagy 8-adr. lap. Ára 8 korona.

A XVIII. század végén s a XIX. elején nálunk végbement nyelvújítás nagyon fontos mozzanat művelődésünk fejlődésében. Fontosabb, mint a milyennek közönségesen tekintjük. Egy erős lépcsőzet az, mely a harczok századaiban elmaradt magyarságot fölvezette az előre haladottabb nyugat-európai nemzetek eszmei magaslatára, hogy ott állást foglalva, mind az anyagi, mind a szellemi téren utol érje őket. Hogy a művelődésben azok leszünk, a kik vagyunk, ezt sok részben a nyelvújítás lelkes harczosainak s a nyelvújítás munkájának köszönhetjük.

Erről a nyelvújításról, grammatikai tekintetben, sokat beszéltek dicsérőleg is, támadólag is 2—3 évtizeddel ezelőtt; de kimerítő, részletes története még mindig nincs megirva. *Szily Kálmáné*, e szorgalmas nyelvbúvárunké, az érdem, hogy e hiány pótlására megtette az első jelentékeny lépést, összegyűjtvén egy vaskos kötetben a nyelvújítás új, vagy felélesztett régi szavait.

Melyik gondolkozó embert nem érdekelné nemzeti nyelve s e nyelvnek viszontagságai? Ez irányú érdeklődésére sok tárgyat talál itt az olvasó. Érdekkel fogja észrevenni, hogy mostani társalgásunk nyelvében a szavaknak mintegy fele része még nem volt használatban a nyelvújítás előtt; érdekkel fogja megismerni egyik-másik nagyon járatos szavunknak eredetét, más szavaknak a létért való küzdelmét, hogy különböző változások után hogyan állapodott meg mai jelentésök; meg fog ismerni egyenlő képzésű egész szócsoportokat, melyeknek ilyetén képzését, leginkább analogia szerint, a nyelvújítás hozta divatba. Stb. stb.

Ki gondolná ma, hogy a *fáradalom, féltékeny, fém, fenség, fényüzés, festmény, festői, fiatalodni, figyelem, fodrász, fogalom, fogat, fogékony, fok* (a kör fokai), *folyadék, folyamodvány, folyékony, folyó hó, folyóirat, forgalom, forradalom* stb. mind nyelvújítási szók?

A *történet* szavunkról azt tanuljuk e szótárból, hogy a régi nyelvben csupán véletlen eset-et jelentett, s Molnár János volt az első, ki e szót historia értelemben használta: «Az anyaszentegyház történeti» 1769. Újabban Brassai ellenezte, Szarvas védte a *történet* szónak ezt az új értelmét. A *tüzetes, tüzetesen* (v. ö. Simonyi, Tüzetes Magyarnyelvtan) legelsőbben a Kossuth Lajos szerkesztette P. Hirlapban tünik fel. «Nem a *tüzet* főnévből származik, hiszen ilyen főnév nincs és nem is volt, hanem a *tűzött* melléknévből;» innen a múlt század negyvenes éveiben még a *tűzöttesen* és *tüzettesen* alakban is előfordul. A budapesti

étlapokon gyakran olvasható *ajók* szó (ajókmártás) szardellát jelent. Először az Akadémia Német és magyar Zsebszótárában találjuk (1835.) *állók* alakban. E nevet alkalmasint azért adták e halra, mert «felső *álla* hosszabb», s valamint a nagy pofájú = pofók, úgy lett a nagy állú = *állók*. De már e szótár 1838-i kiadásában *állók* helyett *ajók* van, hihetőleg a nagy *ajkú* jelölésére.

Lássunk példát az úgynevett *kihalt képzők* divatba hozására. A *kodik, kedik* visszaható képzőt a *g* gyakorító képzővel fölcseréli mind a régi nyelv (versenkedik = *verseng*; szivárkodik = *szivárg*), mind a népnyelv (agyarkodik = *agyarg*; incselkedik = *incselg*); de ezt csak a nyelvújítás teszi rendszerré s a szórövidítés egyik kedvelt módszerévé. Így jönnek létre: *hivalg* = hivalkodik; *hizelg* = hizelkedik; *rivalg* = rivalkodik; *társalg* = társalkodik; *tisztelg* = tisztelkedik; *uralg* = uralkodik; *vetélg* = vetélkedik; sokszor váltakozott az *odik, edik* képző is a *g*-vel: *andalg* = andalodik; *képzelg* = képzelődik; *közelg* = közeledik. Így lassanként annyi példa gyülemlet össze az *elg* végződésű gyakorító igékre, hogy bőven lehetett analogiát találni mind igéhez, mind névszóhoz való hozzá függesztésére. Így támadtak *díszelg, édelg, érzelg, kéjelg, szépelg, szenvelg, tetszelg* stb.

E kiszakított pár részlettel akartam rámutatni arra, hogy ezen, czime után ítélve «száraz» tudományosnak látszó munka milyen érdekes és tanulságos olvasmány mindazoknak, kik nyelvünk és művelődéstörténetünk tanításával foglalkoznak, vagy a kik nyelvünk életét, küzdelmeit, fejlődését nem nézik közönyös szemmel.

Komáromy Lajos.

*

«AZ IRÁSBELI DOLGOZATOK PSYCHOLOGIÁJA». Irta dr. *Weszely Ödön*. Budapest, 1902. Lampel Róbert (Wodianer és Fiai) könyvkereskedése. 1—35 lap. Ára 80 fillér.

Egy igen érdekes munkácskát és hasznos olvasmányt mutatok itt röviden be folyóiratunk olvasóinak. A fogalmazás, élő szóbeli és irásbeli előadás az egyén műveltségének lényeges mértékét szolgáltatván («Le style c'est l'homme»), ennek fejlesztésének módszere bizonyára érdekli nemcsak a tanítással és neveléssel hivatalosan foglalkozókat, hanem az intelligens szülőket is. Az ezen témával foglalkozó s komoly tanulmányon alapuló értekezés mindig időszerű.

És Weszely alapos tanulmánynyal fogott e kérdéshez. Vizsgálódásaiban a psycho-physiologiai újabb lélektan álláspontjára helyezkedik s ez alapra építi fel a fogalmazás tanítására vonatkozó elméletét.

Értekezésében előbb a *helyesirás*, azután a *fogalmazás* tanításával foglalkozik. Az előbbit illetőleg azon eredményre jut, hogy a *helyesirás inkább az emlékezet, mint az értelem dolga;* tehát itt inkább mechanikus begyakorlásra, mint a nyelvtani szabályok tudására van szükség. A fődolog ugyanis annak begyakorlása, hogy az illető szónak hangképe, továbbá irásjegyképzete s végül a szó leirása közben végzett mozgások képzete könnyen kapcsolódjanak s együttesen jelentkezzenek. Ha ekként az associatio útjai ki vannak mélyítve s a képzetek helyéül szolgáló agybeli centrumokat összekötő idegekben megvan a kellő dispositio: «akkor az irásmozgások már majdnem reflexmozgásokká lesznek,

a minő pl. a járás, a hol csak a mozgás megindítása s az ellenőrzés szükséges.»

E szerint a helyesirás begyakorlásában a következő menetet állítja fel szerzőnk: 1. Olvasás s e közben a szó irásjegy képének szemléltetése. 2. Másolás, mely alkalommal ugyanis kivált az irásjegyképzet és az irásmozgások képzete kapcsolódik. 3. Tollbamondás, midőn már a hangképzet is belekerül a folyamatba. 4. Emlékezetből való iratás. 5. A helyesirás szabályainak inductiv úton való összeállítása.

Hogy a helyesirás inkább az emlékezet, mint az értelem munkája, e tételt német és franczia tudósoktól vett idézetekkel is erősíti szerzőnk. Igazuk lehet a maguk szempontjából, de én a magyar helyesirás tekintetében külön álláspontom voltam előbb is, vagyok ma is. Én úgy látom a dolgot, hogy a magyar helyesirás, nyelvünk ragozó természeténél és irásunknak jórészt szóelemző voltánál fogva sokkal logikusabb, mint a német, franczia, angol stb. nyelveké. Ezért a magyar helyesirás megtanulásában s gyakorlati kivitelében az értelemnek, itélőképességnek több szerepe jut, mint amazokéban. Schiller Hermannak (l. ez értekezés 13. lapját) igaza lehet abban, hogy náluk a szók «irásjegyképzetének emlékezetbe vésése a legfontosabb» a helyesirás tanításában. Pl. ha a németben *szerecsen*-ről van szó, hogy a *Mohr* szóban a hosszú *ó*-t *oh*-val; ellenben ha *láp*ról beszélünk a *Moor* szóban levő hosszú *ó*-t *oo*-val kell irni: erre semminemű logikai processus rá nem vezeti sem a tanulót, sem a gyakorlott irót; itt mulhatatlanul szükség van a szó irásjegyképzetének felújítására, természetesen a tárgy képzetével való kapcsolatban. Ellenben, ha magyarul irván nem vagyok tisztában azzal, vajjon *tanúság* vagy *tanulság* a megfelelő szóalak: elő kell vennem gondolkozó tehetségemet s megállapítanom, hogy most a *tanú* vagy a *tanúl* szó jelezte fogalom köre forog-e fenn, s ilyen logikai processussal dönteni el e kérdést. Igaz, azt hozhatnók fel czáfolatul, hogy ez esetben az irásban való ingadozást a tárgy képzetének meg a szó irásjegyképzetének nehézkes, tehát kellőleg be nem gyakorlott kapcsolata idézte elő. Szerintem azonban inkább objectiv oka van az ingadozásnak. A tárgyképzet ugyanis ez esetben (elvont fogalom mindkettő, szójegyök s hangképzetök egymáshoz nagyon közel álló) nem elég határozott arra nézve, hogy gyakorlás után is könnyen fölidézze s magához kapcsolja a szó jegyképzetét. Tehát a magyar tanuló ilyen esetekben (*fáradság*, *fárdtság*; elfo*gadta*, elfo*gatta*; azt, tavaszt stb.) előveszi gondolkozó tehetségét s minél többször veszi elő, annál logikusabb észjárásra tesz szert.

A fentebbiekben csak mellékesen akartam jelezni azon nézetemet, hogy nem egészen helyesen járnak el azon magyar irók és tanítók; a kik meghányásvetés nélkül átveszik nyugat európai társaik azon tanítását, hogy *náluk* a helyesirásban az értelemnek kevés tennivalója marad.

*

Értekezésünk ez után a *fogalmazás tanítására* tér át. «A fogalmazás voltakép mondatok szerkesztése,» a gondolat kifejezéséhez szükséges szavak és *szólások* megválasztása; továbbá a gondolatok sorának elrendezése (18—19. l.). A fogalmazás tanítása tehát nem egyéb, mint 1. «associativ útak létesítése az egyes szóképzetek között, a nyelv összes

elemei között; 2. ily útak teremtése a gondolatfolyamatok és a szóképzetek sora (vagyis a kifejezések) között». Ez összekötő útak képződése már a kis gyermeki korban kezdetét veszi; tehát a fogalmazás tanítása nem kizárólag az iskola dolga. Az iskola feladata, hogy kifejezések szerzésére vezesse a tanulót, vagyis mondatok szerkesztésére tanítsa. «Ez csak úgy történhetik, ha közösen fogalmazunk az iskolában.» Ezt úgy képzeli az értekező, hogy (kezdőknél) felveszünk egy rövid történetet, melyet a gyermekek jól ismernek, s közösen, együttesen megfogalmazzuk. Mondatról-mondatra haladunk, közös megbeszéléssel állapítunk meg minden kifejezést, s miután a tanulók az összes lehető kifejezéseket fölemlítik, mi a legjobbat kiválasztjuk s feliratjuk. Fontos dolog, hogy a tanulónak már meglegyenek a kifejezedő gondolatai s azokat ne a tanító adja neki. E gyakorlatokat elbeszéléssel kell kezdeni, s nem, mint helytelenül teszik, leírásokkal. Később aztán a kifejezés közös tanítása megszünik, csupán a gondolatok elrendezését állapítja meg a tanító közösen tanítványaival.

A fentebbiekre visszatekintve, látjuk, hogy mind a helyesirás, mind a fogalmazás tanításáról áll az, a mit szerzőnk a 13. lapon a helyesirás tanítására vonatkozólag mond, hogy t. i. «*a psychologia igazolja az idők folyamán kifejlett gyakorlatot.*» Ha az újabb lélektani elméleteken nyugvó módszertan különösen sürgeti a szavak jegyképeinek figyelmes szemléltetését a helyesirást illetőleg, másrészt a járatos kifejezések gyakoroltatását a fogalmazás kezdeteinél: ép úgy tette ezt a speculativ alapon nyugvó didaktika is. (V. ö. a Nagy László-féle Magyar nyelvtani Vezérkönyv I. köt. bevezetésének általam ezelőtt mintegy 10 évvel írt II. czikkelyével. (9—13. lap.)

Weszely értekezése mindenesetre gondolatébresztő munka, s haszonnal fogják olvasni azok, kiket e tárgy közelebbről érdekel.

Komáromy Lajos.

*

«EZÜST HÁRFA.» Daloskönyv iskolai használatra. Szerkesztette *Erődi Ernő*. Budapest. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai cs. és kir. udv. könyvkereskedése.) 2 kötet.

Az idei husvéti könyvpiaczra Erődi Ernő, az előnyösen ismert budapesti énektanár, Ezüst hárfa czím alatt két daloskönyvet bocsátott iskolai használatra. Az első kötet könnyebb, egy és két szólamú, a második kötet több énektudást igénylő két, három és négy szólamú énekeket tartalmaz. Az ezüst hárfa eltér az eddigi énekkönyvektől minden tekintetben. Kézbevéve rögtön újítást veszünk észre; a könyv illusztrálva van. Erre még énekkönyvet nem érdemesítettek; most látjuk, milyen helyes gondolat eredménye ez. A könyv, nagyon czélszerűen szakaszokra van osztva, ú. m.: I. Isten, II. Király és haza, III. Élet, IV. Katona dalok, V. Népdalok, VI. Tornadalok és indulók. Ezekhez a szakaszczimekhez ügyes képek vannak rajzolva, melyek Teöke Andor rajztanárt dicsérik. Már a csoportok czíméről is látjuk a könyv tartalmának gazdagságát, hisz benne van minden, a hogy a rajzokon is feltünik, a bölcsőtől a koporsóig. Ha végig lapozzuk a könyveket, csak akkor veszszük észre, milyen nagy gonddal, fáradtsággal, ügyszeretettel vannak bele válogatva a dalok. Nincs egy is, mely oda nem való volna, nincs viszont egy sem, mely elmaradhatna; csak így tökéletes a mű.

A legklasszikusabb zeneszerzők is képviselve vannak, de nem marad ki egy modern se, melynek szerzeménye a keretbe vág. Nagyon dicséretre méltó a szerző azon eljárása, hogy sok, nagyon sok magyar zeneszerző művének adott helyet a könyvben. A gyermekekre nézve egyaránt tanulságos és mulatságos az, hogy itt megismerik a saját nemzetén kívül a legtöbb külföldi nemzet «nemzeti és népdalát, hymnuszát». Minden alkalomra lehet e gyűjteményből megfelelő éneket találni, van benne sok egyházi, ünnepi, felköszöntő-dal stb. Egy-egy kiválóbb költemény, mint Jókai Mór Király hymnusza, Petőfi Sándor Nemzeti dala többször megzenésítve is előfordul.

A könyvben előforduló külföldi dalok szövegei nagy gonddal vannak fordítva; az új szerzemények megfelelő új szöveggel ellátva, mi legnagyobbrészt Csillay Kálmán, a szerző legszorgalmasabb munkatársának érdeme.

Az elmondottakból kétségtelen, hogy Erődi Ernő az «Ezüst hárfa» összeállításával nagy szolgálatot tett az énektanításnak, azért e művet melegen ajánljuk az énektanárok figyelmébe. *S. I.*

*

Szerkesztői üzenetek: *Többek* tudakozására válaszoljuk, hogy a vizsgai emléknek szánt «Deák Ferencz levele Vörösmarty Ilonához» tényleg megjelent és új kiadása kapható 40 fillérért a kiadónál, Berta Ilonánál (Andrássy-út 65), ki a levélhez érdekes és tanulságos magyarázatot írt.

B. D. úrhölgynek, *Czegléd*. Trefort szobrára mi nem fogadunk el adományokat. A hálás megemlékezők küldjék adományaikat egyenesen az «Uránia» pénztárosához, Cseike Győző úrhoz (Hold-utcza 8). Az «Uránia» Molnár Viktor min. tanácsos úr kezdeményezésére eddig 6000 koronát gyűjtött e czélra.

Z. J.-né úrnőnek, Hódmező-Vásárhely. A «Nemzeti Nőnevelés» nem közöl oly czikket, mely már másutt megjelent. Ez okból nem közölhetjük Nagysád dolgozatát sem.

A «N. Nőnevelésre» 1902. évre előfizettek.

(Folytatás. Az első közlemény a megelőző füzetben van).

Közs. polg. l. iskola, Nagy-Szombat; Nagy Lajos, Orosháza; kath. felsőbb leányiskola, Orosháza; kath. felsőbb leányiskola, Nyitra; áll. polg. l. iskola, Nagy-Szeben; Nemecskay Irma, Budapest; áll. polg. l. isk., Nagy-Kikinda; Németh Iza, Diszel; ev. ref. tanítóképző int., Nagykőrös; Németh Miklósné, Győrött; áll. polg. l. iskola, Nagy-Enyed; Odor Emilia, Budapest; áll. el. l. iskola, Ó-Dombovár; «Leányegyesület», Pápán; ev. ref. fels. leányisk., Pápán; «Pécs és Vidéke», Pécs; Prucler Szerafin, Sopron; áll. tanítónőképző intézet, Pozsony; Dr. Pauer Imre, Budapest; Pfendesack Irén, Máramaros-Sziget; pozsonyi tanítónőképző int., «Önképző köre»; Rudolf Irma, Moson; * Rosenberger Sarolta, Gyulaj; * Reichhardt Julia, Losoncz; Reizer János, Szatmár; ág. ev. polg. leányisk., Rozsnyó; Rimanóczy Erzsébet, Pozsony; Javító intézet, Rákospalota; Riccsánszky Matild, Mosócz; áll. polg. l. isk. Szászváros; Szent-Orsolya rendiek polg. isk., Sopron; Stoffer Miczi, Budapest; Dr. Schmidt Mária, Budapest; áll. el. isk., Segesvár; áll. el. isk., Szakolcza; áll. isk. S.-A.-Ujhely; evang. nép- és polg. leányisk., Szepes-Igló; közs. felső leányisk. Szakolcza; Dr. Serli Sándor, Mohács; áll. el. isk., Szolnok; áll. tanítónőképző int., Sepsi-Szt.-György; Soós Laura, Pozsony; Szemere Irma, Pozsony; Schmidlhuber Gizella, Pozsony; Spitzer Sándor, Komárom; kath. főelemi isk., Sopron; áll. felsőbb leányisk., Sopron; Sárcsevits Betti, Budapest; Stampfel Károly, Pozsony; Szijj Laura, Tapolczafő; áll. felsőbb leányiskola, Szeged; Steinitzer Jenny, Arad; áll. iskola, Szászsebes; polg. l. isk., Szegszárd; polg. l. iskola, Székesfehérvár; felsőbb leányiskola, Szatmár; gróf Teleky Ilka, Budapest; Tattay Irén, Nagy-Károly; Tóth Bálintné, Veszprém-Varsány; Török Istvánné, Czegléd; Thuróczy Gizella, Pozsony; Tódor Margit, Pozsony; Tahy Erzsébet, Pozsony; felsőbb leányiskola, Temesvár; gróf Teleki Sándorné, Gyömrő; áll. polg. l. isk., Torda; Udvarhelyi Ilona, Szabadka; Wollmann Elma, Pozsony; «Angolkisasszonyok», Veszprém; Vajdaffy Gusztáv, Budapest; Orhovszky Margit, Pozsony; «Iskola Nővérek, Versecz; áll. elemi iskola, Zólyom.

(Folytatása következik).

A *-gal jelöltek csak az első félévre fizettek.

Felhivás előfizetésre.

*A „Nemzeti Nőnevelés“ az 1902-ik évben — a régi zászló alatt, a régi jelszóval — **huszonharmadik évfolyamát** kezdi meg. Főtörekvése: hogy tehetsége szerint hozzájáruljon nőnevelésünk nemzeti szellemben való tovább fejlesztéséhez, s hogy összekötő kapcsúl szolgáljon mindazok közt, a kik nőnevelésünknek e szellemben munkásai.*

A „Nemzeti Nőnevelés“ az egyetlen nőnevelési szakfolyóirat irodalmunkban.

A „Nemzeti Nőnevelés“ a legolcsóbb pedagogiai folyóirat.

Két oly körülmény, a mely okot s módot szolgáltat folyóiratunk pártolására, mely csak tömegesebb részvétel mellett tarthatja fenn magát áldozatok nélkül.

A „Nemzeti Nőnevelés“ az 1902-ik évben is megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) minden hónapban három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetesi pénzek a „Nemzeti Nőnevelés“ címe alatt a VI. kerületi állami polg. iskolai tanítónőképző intézetbe (Andrássy-út); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VI., Bulyovszky-utcza 28. sz.) küldendők.